

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету
кандидат філософських наук, доцент

_____ Інна САВИЦЬКА
«_____» _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри педагогіки
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Лідія ЧЕРЕДНИК
«_____» _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему «Формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді в
умовах університетської освіти»**

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Освітня програма Педагогіка вищої школи

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

к. пед. н., доцент

Олег ЄРЕСКО

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

к. пед. н., доцент

Світлана ВИГОВСЬКА

Виконав

Антон МАРЧЕНКО

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки
д.п.н., професор _____ Р.В. Сопівник
«__» _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Марченку Антону Андрійовичу

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітня програма Педагогіка вищої школи
Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді в умовах університетської освіти», затверджена наказом ректора НУБіП України від 25.11.2024 № 2095 «С». Термін подання завершеної роботи на кафедру: 15.11.2025 р.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали періодичних видань, словники, навчальна та довідкова література з теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати науково-педагогічні джерела з проблеми ціннісних орієнтацій та визначити їх сутність, структуру та основні чинники формування у студентському віці.
2. Розкрити особливості формування ціннісних орієнтацій студентів в освітньому процесі університету.
3. Провести емпіричне дослідження щодо сформованості ціннісних орієнтацій у студентів.
4. Обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування ціннісних орієнтацій у студентському середовищі.
5. Розробити методику формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах університетської освіти.

Дата видачі завдання «20» вересня 2024 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Виговська С.В.

Завдання прийняв до виконання _____ Марченко А.А.

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 100 сторінок, з яких 83 сторінки припадають на основну частину тексту. Робота містить 4 таблиці, 4 рисунки, 1 додаток. Список використаних джерел включає 63 найменування українських та зарубіжних наукових праць, що забезпечує репрезентативність теоретичної бази дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та завдання дослідження, окреслено об'єкт і предмет, методи наукового аналізу, описано наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, наведено структуру роботи. Особливу увагу зосереджено на соціокультурних детермінантах актуальності формування цінностей студентської молоді та важливості університетського середовища як чинника аксіологічного розвитку особистості.

Перший розділ «Теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді» присвячений науковому аналізу проблеми. Розкрито еволюцію трактування понять «цінність» і «ціннісні орієнтації» у працях філософів, соціологів, психологів та педагогів. Висвітлено структурні компоненти ціннісної сфери, механізми її становлення в юнацькому віці, охарактеризовано соціалізаційний потенціал університетської освіти. Проаналізовано сучасні підходи до виховання молоді в умовах інтенсивних суспільних трансформацій. У висновках подано узагальнення щодо теоретичних передумов формування цінностей студентів у закладах вищої освіти.

Другий розділ «Емпіричне дослідження формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах університетської освіти» розкриває зміст і результати констатувального експерименту. Подано характеристику вибірки з 55 респондентів – студентів гуманітарно-педагогічного факультету

НУБіП України різних спеціальностей та рівнів підготовки. Методичний інструментарій дослідження включав анкетування, бесіду, елементи саморефлексивного аналізу. Узагальнення даних виявило ієрархію життєвих цінностей студентів, де провідними виявилися сім'я, здоров'я, дружба, освіта та професійна самореалізація. Зафіксовано істотний вплив університетського середовища на становлення громадянських і соціально значущих орієнтирів, тоді як духовно-моральні цінності потребують посиленого педагогічного супроводу. Розкрито динаміку трансформації цінностей у процесі навчання й особливості рефлексії студентів щодо власного ціннісного розвитку.

Третій розділ «Методичні основи формування ціннісних орієнтацій у студентів в умовах університетської освіти» присвячений побудові ефективної моделі впливу навчального середовища на аксіологічний розвиток молоді. Узагальнено педагогічні умови, які забезпечують стійкість і гармонійність ціннісної системи студентів: гуманістичний характер взаємодії викладачів і студентів, інтеграція виховного впливу в зміст навчальних дисциплін, розвинене середовище студентської самодіяльності, варіативність форм позааудиторної активності, організація рефлексивних практик. На основі отриманих результатів розроблено авторську тренінгову програму «Цінності сучасного студента: усвідомлення, прийняття, реалізація», що спрямована на розвиток здатності студентів до морального вибору, емоційно-ціннісної чутливості та відповідальної поведінки. Наведено методичні рекомендації щодо впровадження програми в освітній процес університету.

У загальних висновках підбито підсумки теоретичного та емпіричного дослідження, сформульовано положення, що відображають наукову новизну роботи: уточнено зміст поняття «ціннісні орієнтації студентської молоді» у педагогічному вимірі, удосконалено підходи до діагностики їхнього рівня сформованості, конкретизовано педагогічні умови розвитку ціннісної сфери студентів. Практична цінність роботи полягає у можливості застосування запропонованої методики та тренінгової програми у діяльності закладів

вищої освіти з метою вдосконалення виховного компоненту та формування морально зрілої, соціально активної особистості.

***Ключові слова:** ціннісні орієнтації, студентська молодь, аксіологія, університетська освіта, педагогічні умови, рефлексія, соціалізація, тренінгова програма.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	11
1.1. Поняття «ціннісні орієнтації» в науковій літературі: сутність, структура, класифікації.....	11
1.2. Особливості становлення та розвитку ціннісних орієнтацій у молоді.....	18
1.3. Освітнє середовище університету як чинник формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді.....	26
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ.....	32
2.1. Методика організації та проведення емпіричного дослідження.....	32
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	38
Висновки до другого розділу.....	69
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ	68
3.1. Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти	68
3.2. Методика формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді в умовах університетської освіти.....	72
Висновки до третього розділу.....	84
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах суспільних трансформацій питання формування ціннісних орієнтацій студентської молоді набуває особливої гостроти. Молодь, яка сьогодні навчається у вищій школі, вже завтра стане носієм соціально-культурних і професійних стандартів суспільства. Університети виступають не лише інституціями підготовки висококваліфікованих спеціалістів, а й середовищем розвитку особистості, здатної до усвідомленого морального вибору, громадянської активності, патріотичної позиції та відповідального ставлення до власного майбутнього і майбутнього країни. Формування системи цінностей у студентів відбувається під впливом багатьох чинників: навчального змісту, особистості викладачів, міжособистісних взаємин у студентських групах, а також через досвід залучення до громадських, волонтерських та наукових ініціатив. У цьому процесі відображаються як суспільні виклики, так і індивідуальні потреби студентів. Саме тому наукове осмислення педагогічних умов і методик формування ціннісних орієнтацій має ключове значення для розробки ефективних освітніх стратегій університету.

Проблематика формування ціннісних орієнтацій студентської молоді є предметом наукової уваги багатьох українських та зарубіжних учених. Теоретичні основи аксіологічного підходу до виховання особистості розкривають у своїх працях С. Бадер, Є. Біденко, О. Гріньова, К. Журба, Д. Кислинська, А. Кавалеров, які наголошують на багатовимірності структури цінностей та залежності їх формування від соціокультурного середовища. Формування морально-духовних і громадянських орієнтирів студентів досліджують О. Балагура, Н. Берегова, Л. Вікторова, О. Бліхар, Н. Бондаренко, акцентуючи на ролі національної ідентичності, патріотизму й духовної культури у становленні молодого людини. Психологічні особливості розвитку ціннісної сфери студентського віку висвітлено у працях Л. Білозерської, М. Мельничук, У. Михайлишин, Я. Запеки, які вказують на

зв'язок між системою цінностей та саморегуляцією, емоційною стійкістю й мотивацією особистості до саморозвитку. Педагогічні умови та засоби виховання ціннісних орієнтацій в освітньому процесі університету проаналізовано Р. Вдовиченко, М. Гринжевським, О. Воробійовою, С. Стеблюк, які підкреслюють значення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, студентоцентризму та залучення молоді до науково-дослідної й соціально корисної діяльності.

Попри значний обсяг наукових розвідок, недостатньо висвітленими залишаються питання цілісної методики педагогічного впливу на формування ціннісних орієнтацій саме у студентів гуманітарно-педагогічних спеціальностей, які є майбутніми педагогами та соціальними фахівцями. Важливим також є врахування сучасних суспільних трансформацій, що спричиняють переоцінку життєвих пріоритетів молоді та посилюють потребу в розвитку громадянської позиції, моральної рефлексії й відповідальності. Тому дослідження педагогічних умов, інструментарію та методів ефективного формування системи цінностей студентської молоді є науково своєчасним і суспільно значущим завданням, що обумовило вибір теми магістерської кваліфікаційної роботи «Формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді в умовах університетської освіти».

Об'єкт дослідження – процес формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Предмет дослідження – методика формування ціннісних орієнтацій студентів в умовах університетської освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити методику формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах університетської освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-педагогічні джерела з проблеми ціннісних орієнтацій та визначити їх сутність, структуру та основні чинники формування у студентському віці.

2. Розкрити особливості формування ціннісних орієнтацій студентів в освітньому процесі університету.
3. Провести емпіричне дослідження щодо сформованості ціннісних орієнтацій у студентів.
4. Обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування ціннісних орієнтацій у студентському середовищі.
5. Розробити методика формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах університетської освіти.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань використано комплекс теоретичних та емпіричних методів. *Теоретичні методи* включали аналіз, синтез та узагальнення філософської, психологічної та педагогічної літератури з метою уточнення змісту поняття «ціннісні орієнтації студентів»; історико-порівняльний аналіз для простеження динаміки аксіологічних підходів; системний аналіз, що дозволив розкрити структурні компоненти та внутрішні зв'язки у процесі формування цінностей. *Емпіричні методи* охоплювали анкетування студентів, метод бесіди, що дозволило дослідити систему ціннісних орієнтацій студентської молоді, а також кількісні й якісні методи аналізу результатів опитування. Анонімний характер анкетування забезпечив достовірність отриманих даних і дозволив виявити реальні тенденції у становленні ціннісної сфери студентів.

Теоретична цінність дослідження полягає в уточненні сутності поняття «ціннісні орієнтації студентської молоді» як системного утворення, яке інтегрує мотиваційно-ціннісний, орієнтовно-прогностичний, емоційно-вольовий та поведінковий компоненти.

Практична значущість отриманих результатів у розробленні методики формування ціннісних орієнтацій студентів, зокрема тренінгової програми, яка полягає в тому, що отримані наукові положення та методичні рекомендації можуть бути використані у практиці закладів вищої освіти для підвищення ефективності виховної роботи зі студентською молоддю. Розроблена авторська методика анкетування може бути використана для

діагностики рівня сформованості ціннісних орієнтацій у студентів. Результати дослідження можуть бути корисними викладачам, наставникам академічних груп, психологам і організаторам виховного процесу, а також використані як матеріал для подальших наукових пошуків.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися в процесі участі в науково-практичних конференціях.

Марченко А. А., Виговська С. В. Формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді в умовах університетської освіти. *Інтеграція науки, освіти та технологій у трансформації суспільства: виклики сучасності та шляхи вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 27 вересня 2025 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2025. С. 20–22.

Структура і обсяг роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 100 сторінок, з яких 83 сторінки припадають на основну частину тексту. Робота містить 4 таблиці, 4 рисунки, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Поняття «ціннісні орієнтації» в науковій літературі: сутність, структура, класифікації

У сучасному науковому дискурсі категорія «ціннісні орієнтації» посідає чільне місце серед фундаментальних понять, що визначають систему координат особистісного й суспільного буття. Інтерес до цієї проблематики зумовлений не лише її міждисциплінарним характером, а й актуальністю для аналізу трансформацій, які відбуваються в соціокультурному просторі, зокрема в контексті глобалізаційних процесів, зміни ідентичнісних парадигм та актуалізації пошуку смислів індивідом [15].

Поняття «ціннісні орієнтації» у сучасному гуманітарному знанні розглядається як міждисциплінарна категорія, що охоплює філософський, соціологічний, психологічний та педагогічний виміри формування й функціонування особистості. У своїй основі ціннісні орієнтації є результатом інтеріоризації соціального досвіду, культурних норм і традицій, перетворення об'єктивних смислових структур суспільства на суб'єктивно значущі мотиви індивідуальної поведінки. Як зазначають А. О. Петров та Л. М. Пріснякова, «ціннісні орієнтації – це найважливіші елементи внутрішньої структури людини, що визначаються її життєвим досвідом, сукупністю пережитого і розрізненням важливого і суттєвого для цієї людини від несуттєвого» [43, с 93]. Такий підхід акцентує на унікальності шляху формування системи цінностей кожної особистості, яка, хоча й зазнає об'єктивного впливу соціуму, однак формує власну ієрархію смислів через призму особистого досвіду.

Ціннісні орієнтації не є ізольованими елементами – вони інтегруються у складну психологічну та світоглядну структуру, що впливає на

самовизначення індивіда у світі. Йдеться про глибоку, екзистенційну складову особистості, яка виявляється в здатності індивіда обирати життєву позицію, приймати етичні рішення, оцінювати явища дійсності крізь призму узагальнених смислів. У цьому контексті вони постають як «психологічні новоутворення особистості, які являють собою систему світоглядних установок особистості та у ставленні до себе, до інших людей, до суспільства в цілому як до найвищої цінності, високої поваги» [43, с. 95]. Отже, ціннісні орієнтації виконують роль стрижневої ланки, що забезпечує єдність моральної, когнітивної та вольової сфер індивіда.

З точки зору соціальної психології, проблема ціннісних орієнтацій є ключовою для аналізу процесу соціалізації та становлення особистості як повноправного суб'єкта соціальної взаємодії. А. О. Петров і Л. М. Пріснякова акцентують, що у психологічному дискурсі термін використовується у двох вимірах: по-перше, як система «ідеологічних, політичних, моральних, естетичних та інших цінностей, як основа оцінки суб'єктом дійсності та орієнтації в ній», а по-друге, як «спосіб розрізнення предметів за їх важливістю» [43].

Особливу увагу варто приділити педагогічному аспекту формування ціннісних орієнтацій, зокрема в умовах сучасної вищої освіти. Тут виявляється суперечність між прагматичним запитом на формування «компетентного фахівця», здатного до професійної реалізації в ринкових умовах, та необхідністю формування цілісної духовно-моральної особистості, здатної до рефлексії, моральної відповідальності та гуманістичного мислення. У цьому контексті ціннісні орієнтації постають не лише як результат навчального процесу, а як його пріоритетна мета. Як слушно зазначає Л. М. Пріснякова, «формування особистісно-ціннісної структури людини є важливим чинником процесу соціалізації, завдяки якому людина стає повноправним учасником суспільства в усіх сферах взаємин» [43, с. 96].

На цьому тлі особливого значення набуває здатність до свідомого вибору як показник соціальної зрілості особистості. Ціннісні орієнтації виявляються в цілях, ідеалах, мотиваційних установках, інтересах і навіть упередженнях. Їхня роль полягає у створенні внутрішнього морального простору, в межах якого індивід реалізує своє право на самовизначення та самореалізацію. Як зазначають автори, «тільки соціально зріла особистість може зробити свідомий вибір», що вказує на нерозривний зв'язок між сформованістю ціннісних орієнтацій і здатністю до автономної моральної дії [43].

У словнику-довіднику з професійної педагогіки ціннісні орієнтації визначаються як «моральні, політичні, естетичні, ідеологічні та інші основи визначень та оцінок людиною соціального оточення, дійсності, що дають можливість орієнтуватися» [46, с. 201].

У педагогічному дискурсі ціннісні орієнтації розглядаються як обов'язковий компонент особистісного зростання, як передумова формування світоглядної позиції майбутнього фахівця, громадянина, патріота. Як зазначає О. Шолох, ціннісне ставлення особистості до суспільства, держави, до себе та інших людей, до природи, праці та мистецтва є фундаментом для формування громадянина України, який не лише здатний до соціальної взаємодії, а й володіє національною гідністю та культурною самосвідомістю. Підкреслюється значення особистісного зростання у вимірі духовної культури, яка включає моральну, комунікативну, національну, християнську, правову, політичну, художньо-естетичну, економічну, родинно-побутову й інтелектуальну культури [57, с. 224].

Сучасна педагогічна думка також наполягає на необхідності створення стійкої, внутрішньо узгодженої системи цінностей у процесі виховання молодого покоління. Р. Вдовиченко та Н. Михальченко акцентують, що така система повинна стати не лише основою моральної орієнтації, а й критерієм духовної зрілості особистості. У центрі цієї системи – духовність людини, що виявляється в її ідеалах, переконаннях, устремліннях, у прагненні до

реалізації гуманістичних смислів людського існування. Дослідники підкреслюють, що саме «втільнення в її світоглядних орієнтаціях сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації» визначає домінанти особистісних потреб і зумовлює її провідний життєвий вибір [10, с. 49].

Ціннісні орієнтації студентської молоді формуються у процесі соціалізації – складного багаторівневого процесу інтеріоризації соціального досвіду, засвоєння норм, ідеалів, традицій, моделей поведінки, які домінують у суспільстві. На думку О. Блискун, важливу роль у цьому процесі відіграють соціальні цінності як узагальнені уявлення про мету та норми поведінки [7, с. 28]. Саме вони є основою формування морального кодексу особистості, її моральних установок, внутрішньої етичної регуляції.

У контексті вивчення механізмів формування та розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді важливим є звернення до структурно-компонентного підходу, який дає змогу виявити не лише змістове наповнення цього феномену, але й функціональні механізми його реалізації у поведінковій та свідомісній площинах. Зокрема, вагомий внесок у розроблення структурної моделі ціннісних орієнтацій зробила О. Балакірева, яка виокремила чотири ключові компоненти: мотиваційно-ціннісний, орієнтовно-прогностичний, емоційно-вольовий і поведінковий [3, с. 70]. Зупинимося на них детальніше:

1. Мотиваційно-ціннісний компонент відображає глибинну установку особистості на соціальну взаємодію, її моральні імпульси та домінуючу спрямованість ціннісних орієнтирів.

2. Орієнтовно-прогностичний компонент репрезентує когнітивну складову ціннісної орієнтації, пов'язану із здатністю орієнтуватися у соціальному середовищі, передбачати наслідки власних дій та приймати рішення на основі соціально схвалених норм.

3. Емоційно-вольовий компонент характеризує ступінь афективного залучення особистості до соціального буття, її здатність до співпереживання, моральної рефлексії та усвідомленої саморегуляції.

4. Поведінковий компонент виражає практичну реалізацію ціннісних орієнтацій у конкретних діях, соціальних ініціативах, здатності до самостійної діяльності в умовах невизначеності.

Комплексне врахування всіх чотирьох компонентів у процесі виховання студентської молоді дозволяє не лише глибше діагностувати рівень сформованості ціннісних орієнтацій, а й сприяти їх цілеспрямованому розвитку в межах педагогічного процесу. Модель О. М. Балакіревої є важливим аналітичним інструментом для дослідників і практиків, які займаються розробленням та реалізацією освітніх програм, зорієнтованих на формування соціально відповідальної, морально зрілої та активної особистості [3].

Згідно з позицією А. Щербань, ціннісні орієнтації мають подвійну природу. По-перше, вони виступають як світоглядні та ідеологічні підстави оцінних суджень суб'єкта, формуючи основу його ставлення до соціальної дійсності. У цьому вимірі ціннісні орієнтації функціонують як елементи інтерпретаційної системи особистості, забезпечуючи фреймову обробку соціального досвіду, тобто кодування та декодування подій через призму моральної, політичної, релігійної або культурної значущості. По-друге, ціннісні орієнтації проявляються як компоненти мотиваційної сфери високого рівня узагальнення, що регулюють напрям діяльності індивіда на соціально значущі об'єкти. Вони детермінують вибір цілей, засобів та форм активності, вказуючи на стратегічні пріоритети особистості. В такий спосіб ціннісні орієнтації виконують функцію інтегративного ядра, що поєднує когнітивну, афективну та поведінкову складові особистості, орієнтуючи її у складному полі соціальної взаємодії [58, с. 196].

У класичній соціологічній традиції проблема цінностей знайшла яскраве відображення у працях М. Вебера, який, згідно з А. Щербань, був одним з перших, хто здійснив ґрунтовне теоретичне осмислення ціннісної детермінації дії. Вебер визначав соціальну дію як усвідомлену, цілеспрямовану поведінку, мотивовану певною системою цінностей [58].

Його концепція акцентує на тому, що індивід не просто адаптується до об'єктивних соціальних умов, а активно інтерпретує та оцінює їх відповідно до внутрішньо засвоєної ціннісної системи. Саме тому поняття «ціннісно-раціональна дія» стало одним із центральних у веберівській типології соціальної поведінки. У цій моделі дія не є випадковою або інстинктивною реакцією, а становить результат рефлексії над бажаними ціннісними цілями та моральними установками. М. Вебер також наголошував на полісемантичності й історичній варіативності цінностей, підкреслюючи, що у секуляризованих суспільствах цінності втрачають свою абсолютність, але не перестають бути чинниками поведінки.

Подальший розвиток концептуальних уявлень про природу цінностей ми спостерігаємо у філософсько-соціологічній концепції Т. Мазур, яка наголошує на трьох рівнях існування ціннісних орієнтацій. Першим рівнем є суспільні ідеали – продукт колективної свідомості, що уособлюють уявлення соціуму про належне, справедливе, досконале [30]. Ці ідеали функціонують як нормативні маяки, що задають культурні стандарти оцінки поведінки. Другим рівнем є предметне втілення ідеалів у конкретних діях, поведінці та творчості. Саме у цьому вимірі цінності переходять із латентної форми у реальну соціальну практику, стаючи чинником конкретної соціальної активності. Третій рівень – це мотиваційні структури, що є інтегрованими в особистість внутрішніми імпульсами до реалізації цінностей у практичній діяльності.

У свою чергу, Л. Котлова акцентує на системному характері особистісних цінностей, виділяючи кілька важливих ознак цього феномену. Насамперед вона підкреслює, що кількість цінностей, які функціонально закріплені у структурі особистості, обмежена, що дозволяє підтримувати їх інтегрованість та ієрархічну організацію [26, с. 145]. Однак, навіть спільні для багатьох індивідів цінності можуть реалізовуватися у різних формах, оскільки конкретна поведінкова маніфестація цінностей залежить від індивідуального досвіду, рівня рефлексії, соціального контексту. У цьому

полягає принцип культурної варіативності ціннісного змісту. Водночас цінності не ізольовані від суспільства – вони формуються, підтримуються та транслюються через систему соціальних інститутів, зокрема таких як сім'я, освіта, ЗМІ, релігійні та громадські організації. У цьому сенсі цінності виступають соціальним капіталом, за допомогою якого індивід включається в культурно нормативне поле суспільства. Зрештою, Л. Котлова стверджує, що цінності мають універсальний вплив на всі соціальні процеси, виступаючи трансверсальними структурами, що перетинають межі сфер – від економіки до моралі, від політики до естетики [26, с. 145].

Окрема увага в теоретичних напрацюваннях А. Щербаня приділяється класифікації сфер життєдіяльності, у межах яких найяскравіше проявляються ціннісні орієнтації. До таких сфер належать не лише традиційні осередки самореалізації, як-от професійна діяльність, сім'я, освіта чи міжособистісне спілкування, але й матеріально-побутова площина, де цінності виявляються у ставленні до комфорту, довкілля, майнового статусу [58, с. 193]. Важливими є й соціально-моральні якості, такі як почуття обов'язку, совість, гідність, доброзичливість, які функціонують як внутрішні регулятори поведінки. Ціннісна орієнтація також виявляється у структурі соціальних зв'язків – у ставленні до колег, друзів, сусідів, громади загалом.

Отже, ціннісні орієнтації особистості розглядаються у сучасному науковому дискурсі як системоутворювальний чинник, що визначає якісні параметри людського буття. Їх глибоке осмислення вимагає комплексного міждисциплінарного підходу, який дозволяє поєднати макросоціальні моделі цінностей із мікропсихологічними механізмами їх інтеріоризації. Розуміння природи цінностей має не лише пізнавальне, а й практичне значення – у сфері освіти, соціального прогнозування, громадянського виховання та гуманітарної політики загалом.

1.2. Особливості становлення та розвитку ціннісних орієнтацій у молоді

Формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді розглядається як складний, багаторівневий соціально-психологічний процес, у центрі якого знаходиться особистість, що розвивається під впливом соціального середовища, освітнього простору та індивідуального досвіду. Науковці В. Ганчена та Т. Лященко акцентують увагу на тому, що дана проблема знаходить своє висвітлення у працях таких авторитетних дослідників як І. Бех, В. Сухомлинський, О. Попадич, В. Росул та ін. Спільною характеристикою підходів цих учених є розуміння ціннісних орієнтацій як центрального компонента особистісної структури, що визначає ставлення індивіда до суспільства, до соціальної групи, а також до самого себе [14].

Ціннісні орієнтації розглядаються в якості інтегративного феномену, що поєднує в собі когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Вони формуються впродовж багатьох років життєдіяльності людини, в процесі соціалізації, коли особистість засвоює культурні норми, ідеали, уявлення про добро і зло, справедливість і відповідальність [14]. У цьому контексті система цінностей виступає не лише як особистісний орієнтир, але і як індикатор рівня соціального та морального розвитку.

У науковій літературі ціннісні орієнтації трактуються як специфічна установка свідомості, що фіксує потреби, бажання, прагнення особистості та відображає як матеріальні, так і морально-духовні виміри культури суспільства. Вони є результатом накопиченого життєвого досвіду і відображають внутрішню систему координат, через яку людина сприймає соціальну дійсність, визначає життєві цілі, оцінює себе та інших [17, с. 15].

На думку сучасних дослідників, система особистісних цінностей виконує важливу регулятивну функцію, оскільки дозволяє гармонізувати власні потреби з соціально важливими нормами [28]. Це особливо актуально для підлітків і молоді, які перебувають у процесі активного формування

ідентичності. Молодь шукає відповіді на ключові світоглядні питання, намагається усвідомити власне місце у світі, виявити життєвий сенс і побудувати свою траєкторію самореалізації.

Формування ціннісних орієнтацій в студентської та учнівської молоді значною мірою залежить від організації освітнього процесу. Сучасна система освіти має виступати не лише джерелом знань, але й простором духовно-морального розвитку, де учень отримує змогу не лише опанувати навчальний матеріал, але й сформувати гуманістичну позицію, громадянську відповідальність, емпатію, повагу до інших.

Актуальним постає питання щодо специфіки методологічного забезпечення процесу формування цінностей у закладах загальної середньої освіти. Суттєвою проблемою є недостатня обґрунтованість підходів до діагностики сформованості ціннісних орієнтацій, відсутність уніфікованих інструментів вимірювання рівня їх інтеріоризації. Педагогічна практика стикається з труднощами, пов'язаними з різномірністю ціннісних уподобань учнів, зниженням довіри до традиційних авторитетів, зростанням впливу деструктивних субкультур та інформаційного шуму.

Можна відзначити, що система ціннісних орієнтацій молоді постає як багатофакторне утворення, що формується на основі поєднання об'єктивних впливів і суб'єктивного переживання. Це складна динамічна структура, яка включає особистісні, соціальні, культурні, інституційні та історичні детермінанти. Її розвиток вимагає цілеспрямованої, послідовної педагогічної підтримки, орієнтованої на гуманістичні цінності, діалогічну взаємодію, повагу до індивідуальності кожної дитини [32, с. 85]. Освітній процес має бути не лише механізмом передачі знань, але й простором для формування цілісної особистості, здатної до морального вибору, соціального партнерства та конструктивної участі в житті суспільства.

У сучасних соціокультурних умовах, які характеризуються трансформаційними процесами, глобалізаційними викликами та кризою традиційних цінностей, проблема формування ціннісних орієнтацій молоді

набуває особливої актуальності. Молодь, як соціально-демографічна група, перебуває на етапі активного самовизначення, де здійснюється становлення особистісної ідентичності, моральної позиції та світоглядної цілісності [22]. Саме в цей період формуються внутрішні регулятори поведінки – цінності, які виступають базовими орієнтирами у виборі життєвих стратегій, соціальної активності, професійного самоздійснення, громадянської участі та міжособистісної взаємодії.

Ціннісні орієнтації молоді особистості виступають складною, динамічною системою, що формується на перетині індивідуального досвіду, сімейного виховання, освітніх впливів, медійного середовища, норм і очікувань соціального оточення. Вони є результатом взаємодії суб'єктивних та об'єктивних чинників, у процесі якої відбувається інтеріоризація суспільно значущих норм, ідеалів, цілей, а також формування власних критеріїв оцінювання навколишньої дійсності. Сучасна молодь дедалі частіше потрапляє в ситуацію ціннісного плюралізму, що зумовлює наявність конфлікту між традиційними та постмодерністськими смисложиттєвими орієнтирами, що, у свою чергу, потребує нових підходів до осмислення механізмів їх становлення, трансформації та адаптації [36, с. 39].

Для глибшого розуміння процесу становлення ціннісних орієнтацій у молоді доцільно розглянути такі ключові аспекти:

1. Соціально-психологічні умови формування ціннісних орієнтацій молоді. Психологічна наука визначає юнацький вік як сензитивний період у розвитку особистості, коли закладаються засади морально-етичної свідомості, формується образ «Я» та соціально значущі настанови. Саме в цей період домінує пошук сенсу життя, самоствердження, побудова автономної системи переконань. Згідно з дослідженнями Л. Колберга, розвиток моральних суджень проходить через стадії – від конвенціонального мислення до постконвенціонального, що передбачає здатність до самостійного оцінювання ситуацій на основі власних, а не нав'язаних ззовні, цінностей [37].

2. Роль інститутів соціалізації у процесі формування цінностей молоді. Провідними інститутами первинної соціалізації виступають сім'я та система освіти. Сім'я передає базові культурні коди, уявлення про добро і зло, прийнятні норми поведінки. Авторитет батьків і стиль виховання (авторитарний, демократичний, ліберальний) мають безпосередній вплив на зміст і стійкість ціннісних орієнтацій. Освітнє середовище, у свою чергу, покликане не лише до трансляції знань, а й до формування особистісних якостей, зокрема моральної свідомості, громадянської відповідальності, патріотизму, толерантності [37, с. 13].

3. Аксіологічні виклики сучасності та проблема ціннісної ідентичності молоді. Становлення ціннісних орієнтацій молоді відбувається в умовах кризи традиційних моральних норм, зростання індивідуалізму, ерозії колективних ідентичностей. Ціннісна невизначеність породжує феномени нігілізму, апатії, фрагментарності моральної свідомості. Молодь, перебуваючи в умовах множинності альтернатив, часто демонструє суперечливу поведінку, що свідчить про нестійкість або незавершеність процесу інтеріоризації цінностей.

Одним з актуальних викликів є проблема гармонізації особистісних і соціально значущих цінностей. Формування зрілої ціннісної системи передбачає здатність до саморефлексії, критичного мислення, морального вибору. Необхідною умовою цього є цілеспрямоване педагогічне супроводження молоді, створення умов для морального саморозвитку, залучення до соціально значущої діяльності.

Ціннісні орієнтації як структурний компонент особистості є складною інтегративною характеристикою, що формується в процесі соціалізації й відображає взаємодію індивіда з соціокультурним середовищем [23]. Їх онтогенетичне формування є результатом інтерналізації культурно зумовлених норм, ідеалів і моделей поведінки, які транслуються через систему соціальних інститутів, включаючи сім'ю, освітні заклади, засоби масової комунікації, неформальні об'єднання тощо. Ціннісні орієнтації

акумулюють індивідуальний життєвий досвід, формуючи осмислений підхід до реальності, що виражається у виборі цілей, способів їх досягнення та оцінці соціальної дійсності.

На рівні суб'єктивної рефлексії ціннісні орієнтації стають внутрішнім мірилом, еталоном поведінки, який визначає особистісну ідентичність та регулює морально-етичну спрямованість вчинків. У цьому сенсі вони постають не лише як механізм соціального контролю, а як чинник внутрішньої автономії особистості, здатної критично оцінювати власні дії, зважати на соціальні наслідки та здійснювати відповідальний вибір.

Формування ціннісних орієнтацій є тривалим процесом, який починається ще у дитинстві, але набуває найбільшої інтенсивності та структурованості в юнацькому віці, особливо у студентські роки [23, с. 175]. Саме період навчання у вищій школі пов'язаний із критичним осмисленням власного життєвого досвіду, трансформацією мотиваційної сфери та становленням світоглядних позицій. У цьому віці відбувається активне самовизначення особистості, вибір професійного шляху, становлення моральної зрілості, що супроводжується посиленням рефлексивності, здатності до самокритики, аналізу власних потреб та цілей.

Інтенсивність формування ціннісних орієнтацій у студентському середовищі зумовлюється високим ступенем соціальної мобільності, розширенням комунікативних горизонтів, залученням до нових соціальних ролей та форм діяльності. У цей період молода людина починає оцінювати себе як суб'єкта професійної, громадянської, культурної діяльності, намагаючись інтегрувати власні переконання із загальнолюдськими та професійними стандартами. Зміна умов життєдіяльності – переїзд до іншого міста, віддалення від батьківського контролю, нові міжособистісні стосунки – також сприяють активізації процесів самопізнання й особистісного зростання [26, с. 293].

Однак варто враховувати, що цей процес є неоднорідним і підлягає впливу численних суперечливих факторів. Зокрема, на етапі адаптації до

нових умов освітнього середовища студенти стикаються з психологічними труднощами: невизначеністю життєвих орієнтирів, емоційною нестабільністю, конфліктами між очікуваннями та реальністю. Це спричиняє необхідність зовнішньої підтримки з боку педагогічного колективу, психологічної служби закладу освіти та позитивного соціального середовища. Не менш важливу роль відіграють групові норми, студентські колективи, які формують неформальну моральну атмосферу та впливають на зміст і характер засвоєних цінностей.

Загалом, формування ціннісних орієнтацій молоді є надзвичайно складним і динамічним процесом, який відображає як об'єктивні соціальні зміни, так і суб'єктивну активність особистості у виборі життєвих пріоритетів. Розуміння закономірностей цього процесу, його основних механізмів і чинників, що впливають на нього, є надзвичайно важливим завданням сучасної соціальної філософії, психології та педагогіки, оскільки саме на цьому ґрунтується формування відповідального, зрілого, соціально активного громадянина демократичного суспільства.

Формування та динаміка ціннісної свідомості студентської молоді є одним із найактуальніших питань сучасної соціогуманітарної науки, зокрема педагогіки, соціології та психології особистості. З огляду на соціальну специфіку молодіжного середовища, студенти посідають особливе місце у загальній структурі суспільства як група, що володіє значним інтелектуальним, моральним та креативним потенціалом. У цьому контексті І.Х. Турчик та Н.П. Мацола слушно зазначають, що динаміка ціннісної свідомості студентської молоді зумовлена низкою ключових причин, серед яких визначальними є структурна близькість цієї групи до інтелігенції, її підвищена організаційна мобільність і висока інтелектуально-демографічна насиченість [53, с. 15].

Студентська молодь розглядається як «резерв формування інтелектуальної еліти» сучасного суспільства, і саме через неї, за логікою соціального відтворення, реалізується оновлення соціальних структур,

ціннісних парадигм та культурного капіталу нації. Ця соціальна група, за характером своєї діяльності, інтересів, мотивації та стильових ознак поведінки, тісно наближена до прошарку інтелігенції. Вища школа, як зазначають науковці, виступає «головним каналом такого формування й, отже, як суб'єкт соціально-культурної трансформації» [53, с. 14]. Таким чином, функція університету у контексті формування ціннісних орієнтацій студентства набуває не лише освітнього, а й глибоко виховного й ідеологічного значення, адже саме тут відбувається цілеспрямована соціалізація, інтеграція індивіда в систему моральних, професійних, патріотичних та громадянських цінностей.

Друга вагома причина динаміки трансформації ціннісної свідомості пов'язана з тією соціально-психологічною мобільністю, яка характеризує молодь у період професійного становлення. І.Х Турчик та Н.П. Мацола наголошують на тому, що «динамічність і відносно високий рівень організованості студентства робить цю групу доволі привабливою для різного роду ідеологів і політиків» [53]. Вони підкреслюють, що подібна привабливість студентства з боку зовнішніх ідеологічних впливів часто несе в собі потенційну загрозу, адже молода людина з неусталеними переконаннями і пошуком ідентичності є вразливою до маніпулятивних наративів. Саме тому політичні та ідеологічні структури нерідко намагаються втягнути студентську молодь у так звані «політичні ігри, що мають, зазвичай, брудний підтекст» [53, с. 14].

Третя причина, на якій акцентують дослідники, – це демографічні та інтелектуальні характеристики студентської молоді, що роблять її «однією з найбільш ресурсномістких суспільних груп» [53]. Молодіжний вік (18–25 років) є сенситивним періодом у процесі особистісного розвитку, коли відбувається активна фіксація на життєвих цілях, етичних позиціях, соціально-професійних стратегічних пріоритетах.

Особливої уваги заслуговує аспект трансформації міжпоколіннєвого ціннісного передання. І.Х Турчик та Н.П. Мацола зазначають, що «раніше у

своєму виборі молодь спиралася на досвід попередніх поколінь, то зараз у суспільстві, заснованому на ринкових відносинах, вона позбавлена цих природних орієнтирів і змушена купувати новий соціальний досвід» [53]. Це явище вказує на деструкцію традиційних соціалізаційних моделей, які базувалися на авторитеті старших поколінь і трансляції колективного досвіду. В умовах постіндустріального суспільства, де пріоритет надається індивідуалізму, гнучкості та адаптивності, молодь стикається з необхідністю самостійно конструювати свій ціннісний простір. Такий процес відбувається в умовах постійної зміни інформаційних потоків, соціальних ролей і норм, що створює ризики втрати моральних орієнтирів.

У контексті соціальних змін, що охопили українське суспільство після здобуття незалежності, особливої уваги потребує проблема ціннісної детермінації поведінки молодого покоління. Якщо в традиційному суспільстві молодь орієнтувалася на усталені зразки поведінки, засновані на досвіді попередніх поколінь, то в умовах трансформаційного періоду ці соціальні орієнтири суттєво послаблені [30]. Молодь постає перед необхідністю конструювати власну систему цінностей у просторі множинних, часто суперечливих соціальних сигналів. Цей процес отримав у науковому дискурсі назву аксіологічного самовизначення в умовах посттрадиційного суспільства.

Зміни соціального середовища зумовили появу нових аксіологічних запитів. Перше покоління, яке сформувалося в умовах незалежної України, демонструє ціннісні орієнтації, притаманні суспільству модернізаційного типу, у якому відбувається зсув від колективістських норм до індивідуалістичних. Серед домінуючих цінностей – особиста свобода, незалежність у судженнях, матеріальне благополуччя, право на відпочинок і розваги. При цьому такі екзистенційно важливі цінності, як саморозвиток, духовна реалізація, творче самовираження, відходять на другий план.

Узагальнюючи, становлення та розвиток ціннісних орієнтацій у молоді є складним, багатофакторним і динамічним процесом, що відображає глибокі

трансформації в суспільстві. Умови соціально-економічних змін, вплив глобалізаційних тенденцій, переоцінка традиційних моральних норм і зростання ролі індивідуалізму зумовлюють переорієнтацію молодого покоління від колективістських ідеалів до особистісних пріоритетів, таких як свобода, самореалізація, толерантність і успіх. У контексті вищої освіти важливим завданням є створення педагогічних умов, які сприятимуть не лише професійній підготовці, а й формуванню цілісної, морально зрілої особистості, здатної до відповідального ціннісного вибору в умовах сучасного світу.

1.3. Освітнє середовище університету як чинник формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді

Освітнє середовище сучасного університету є складним і багатофункціональним соціокультурним простором, який виконує не лише освітню, але й виховну, соціалізуючу, аксіологічну функцію. У цьому контексті університет виступає не лише як заклад, що надає знання, але як провідний інститут соціалізації молоді, де формується її світогляд, моральні орієнтири, професійна ідентичність та ціннісна картина світу. Саме у цьому середовищі відбувається активне включення особистості студента у систему міжособистісних і соціальних взаємодій, які значною мірою впливають на структуру його ціннісних орієнтацій.

Формування ціннісних орієнтацій у студентської молоді неможливе без урахування особливостей освітнього простору університету, який створює можливості для цілісного розвитку особистості на основі принципів гуманізму, академічної свободи, відкритості, міждисциплінарності та культурного плюралізму [13, с. 919]. У цьому середовищі реалізується не лише академічна діяльність, але й позааудиторна робота, яка включає участь у студентському самоврядуванні, наукових гуртках, волонтерських ініціативах, культурно-просвітницьких заходах, що дозволяє молодій людині

виявляти і реалізовувати власні інтереси, моральні переконання та життєві смисли.

Формування ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх учителів – є складним, багатовимірним процесом, що включає когнітивні, емоційні, поведінкові та аксіологічні компоненти. Як зазначається у працях сучасних провідних дослідників таких як І.Х Турчик та Н.П. Мацола, «головним завданням педагогічної діяльності у вищому закладі освіти є формування у студентів цілого комплексу матеріальних цінностей, насамперед цінності самої людини, її здоров'я і соціально значущих норм поведінки» [53]. Вища педагогічна школа сьогодні повинна діяти як інституція, здатна не лише надавати професійну підготовку, а й формувати цілісну, морально відповідальну особистість учителя. Ціннісні орієнтації не є набутими автоматично – вони потребують цілеспрямованої педагогічної роботи, що охоплює всі етапи освітнього процесу [21].

Форми організації виховної та професійної діяльності, такі як професійні свята, конкурси, педагогічні олімпіади, клубна та волонтерська діяльність, мають особливе значення у формуванні ціннісного ставлення сучасної студентської молоді. У таких форматах студенти отримують можливість не лише засвоїти зміст цінностей, а й пережити їх емоційно, інтегрувати у власну ідентичність через досвід участі, співпраці та соціального визнання.

Ключовим чинником ефективного формування ціннісних орієнтацій є мікроклімат освітнього середовища. Деякі вчені вказують на важливість створення «сприятливого психологічного мікроклімату в педагогічному колективі на основі принципів свободи, взаємоповаги, співпраці, толерантності» [22]. У світлі сучасних теорій етичного конструктивізму та педагогіки емпатії, зазначений принцип є передумовою для виникнення довіри, діалогу та відкритості як необхідних умов ціннісного зростання особистості. Такий мікроклімат не лише сприяє передачі норм і стандартів,

але й забезпечує підтримку індивідуальних пошуків, рефлексії та моральної автономії студентів.

Особливе місце у професійній підготовці майбутніх педагогів займає впровадження інноваційних освітніх технологій. Застосування технологій критичного мислення, навчального проєктування та розвивального навчання є інструментом реалізації ідей педагогіки співробітництва, де суб'єктність студента визнається та розвивається. Такі технології дозволяють організувати освітній процес як діалогічну взаємодію, що включає аналіз цінностей, дискусії, моральні дилеми, саморефлексію. Отже, освітні технології стають не лише методичним засобом, а й аксіологічним простором, у якому студент осмислює та приймає цінності, набуває здатності до їх морального обґрунтування [34].

Ціннісне наповнення змісту освіти є принциповим моментом. В даному випадку йдеться про інтеграцію морального, культурного, патріотичного й гуманістичного змісту у навчальні дисципліни, зокрема через приклади педагогічної етики, соціально відповідальної поведінки, культурних зразків національної та світової історії. Освіта, таким чином, перестає бути суто інтелектуальним конструктом і стає простором морального формування. Формування ціннісної свідомості має стадіальний характер, що співвідноситься з етапами особистісного розвитку. І. Х Турчик та Н. П. Мацола вказують на сім стадій: від формування уявлень про себе до «корекції ціннісних орієнтацій» [53]. Така класифікація відповідає сучасним психологічним моделям розвитку моральної ідентичності, зокрема теорії морального розвитку Л. Колберга, де етичні судження проходять стадії від гетерономних норм до автономного морального мислення. Особливо важливою є п'ята стадія – орієнтовна самооцінка – як перехід від зовнішньої адаптації до внутрішнього самовизначення. Вищі заклади освіти мають виступати не лише трансляторами знань, а й осередками ціннісного розвитку особистості, здатної до етичної відповідальності, культурного діалогу та гуманістичної взаємодії зі світом.

Аксіологічний аспект університетського освітнього середовища реалізується передусім у змісті освітніх програм, стилі викладання, організації студентського самоврядування та позааудиторній діяльності. Навчальні курси, зокрема ті, що пов'язані з гуманітарним знанням, філософією, етикою, соціологією, виступають провідними каналами трансляції та рефлексії цінностей. Через залучення студентів до дискурсивного аналізу норм, ідеалів, моральних дилем і цивілізаційних моделей, освітній процес набуває характеру ціннісно-орієнтованого виховання. Університетська система заохочує формування відповідального громадянина – не через індоктринацію, а через створення умов для усвідомленого прийняття певних норм і переконань як особисто значущих [34].

Значущим є рольовий приклад викладача як носія аксіологічних смислів. Викладач, з огляду на свій професійний статус, компетентність і культурну вагу, є не лише транслятором знань, а й моральним авторитетом, поведінковим орієнтиром, ментором. Коли викладач демонструє цілісність світогляду, послідовність у судженнях, етичну рефлексію, він сприяє формуванню у студентів цінностей гуманізму, справедливості, наукової доброчесності. У цьому плані особливо важливою є концепція «прихованого навчального плану», яка передбачає формування ціннісних орієнтацій не тільки через офіційні курси, але й через стиль спілкування, реакції на конфлікти, манеру розв'язання етичних дилем, відкритість до діалогу. Університетське середовище, що підтримує відкритість, чесність і повагу до особистості, створює сприятливі умови для формування конструктивних, соціально значущих цінностей [14, с. 16].

Слід акцентувати увагу на впливі цифровізації університетського освітнього середовища. В умовах розширення використання інформаційних технологій, онлайн-платформ, дистанційного навчання з'являються нові моделі комунікації, а отже – й нові виклики у сфері формування цінностей. З одного боку, цифрове середовище забезпечує доступ до величезної кількості

знань, відкриває простір для самостійного навчання, критичного мислення, глобального порівняння культурних кодів. З іншого боку, воно може посилювати атомізацію особистості, знижувати інтенсивність міжособистісного контакту, створювати ризики поверхового засвоєння інформації.

Отже, освітнє середовище університету не є пасивним тлом освітнього процесу, а активним фактором соціалізації особистості, формування її аксіологічного світогляду, моральних пріоритетів і життєвих стратегій. Системна робота над створенням ціннісно-орієнтованого середовища – через модернізацію навчальних програм, педагогічні стратегії, підтримку студентських ініціатив, культурну політику – є запорукою виховання нового покоління громадян, здатних до критичного мислення, моральної рефлексії та відповідального вибору у складному соціальному контексті.

Висновки до першого розділу

У результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що поняття «ціннісні орієнтації» є однією з ключових категорій соціогуманітарних наук, яка інтегрує філософські, соціологічні, психологічні та педагогічні підходи. Вони постають як складне інтегративне утворення, що формується у процесі взаємодії особистості із соціокультурним середовищем і визначає її життєві цілі, моральну позицію та практичні способи самореалізації. У студентському віці ціннісні орієнтації особливо динамічні, адже саме в цей період відбувається становлення світоглядних засад, визначення життєвої перспективи та інтеграція в суспільні відносини, що зумовлює потребу в системному педагогічному супроводі.

Університет розглядається як провідне середовище, де процес формування ціннісних орієнтацій відбувається найбільш інтенсивно. Поєднання академічної підготовки з виховними впливами, участю в громадському житті, культурними і спортивними заходами,

міжособистісними контактами сприяє становленню цілісної системи цінностей. Установлено, що структура ціннісних орієнтацій охоплює мотиваційно-ціннісний, орієнтовно-прогностичний, емоційно-вольовий і поведінковий компоненти, які взаємодіють між собою, утворюючи єдину аксіологічну систему особистості. Саме освітнє середовище університету створює умови для поєднання знань, моральних ідеалів та практичної діяльності студентів, що в кінцевому результаті визначає рівень їх соціальної зрілості та готовності до активної життєвої позиції.

Аналіз наукових джерел показав, що процес формування ціннісних орієнтацій студентської молоді ускладнюється сучасними соціокультурними викликами, серед яких ціннісний плюралізм, криза традиційних моральних орієнтирів та вплив інформаційного простору. У зв'язку з цим особливого значення набуває розвиток критичного мислення, моральної автономії та здатності до рефлексії.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

2.1. Методика організації та проведення емпіричного дослідження

Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді належить до найбільш досліджуваних, але водночас до найбільш складних і багатогранних явищ сучасної педагогіки та психології. Молоді люди, які перебувають на етапі навчання у закладі вищої освіти, стикаються з численними викликами соціального та особистісного характеру, що змушує їх робити відповідальний вибір між різними системами цінностей. У період від 18 до 22 років формується основа світогляду, визначаються життєві стратегії, закладається фундамент для подальшої професійної діяльності та соціальної активності. У студентському середовищі спостерігається переплетіння індивідуальних потреб і суспільних очікувань, що ускладнює процес становлення особистісних орієнтирів, однак саме ця багатошаровість і створює сприятливий ґрунт для наукового дослідження.

Дослідження зосереджується на студентській молоді гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України, оскільки саме майбутні педагоги виконуватимуть важливу роль у передачі культурних, моральних та освітніх цінностей наступним поколінням. Вибір цієї категорії обґрунтовується специфікою педагогічної професії, яка передбачає високий рівень аксіологічної зрілості, вміння співвідносити власні цінності з цінностями вихованців і вміння інтегрувати їх у професійну діяльність. Завдання дослідження полягало не тільки у виявленні загальних закономірностей формування ціннісних орієнтацій у студентів, а й у визначенні індивідуальних відмінностей, які виникають залежно від віку, досвіду навчання, соціального оточення чи залученості до громадської активності. У

цьому контексті особливого значення набуває аналіз співвідношення між декларованими цінностями і реальними поведінковими проявами, оскільки справжній рівень сформованості ціннісної системи виявляється у діях, а не лише у відповідях на запитання анкети.

У проведеному емпіричному дослідженні брали участь студенти гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України. До вибірки були включені здобувачі вищої освіти зі спеціальностей «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» та «Освітні, педагогічні науки («Педагогіка вищої школи», «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»).

Метою проведеного дослідження було виявлення характерних особливостей формування ціннісних орієнтацій студентів гуманітарно-педагогічного факультету та визначення тих умов, які сприяють їхньому розвитку у процесі навчання. Досягнення поставленої мети потребувало вирішення кількох взаємопов'язаних завдань: уточнення категоріального апарату дослідження на основі аналізу наукової літератури; визначення системи цінностей, притаманних сучасним студентам; проведення анонімного анкетування серед респондентів для збору фактичного матеріалу; аналіз отриманих даних з метою виявлення тенденцій та суперечностей у процесі становлення світоглядних орієнтацій. У ході роботи ставилося завдання не тільки описати домінуючі цінності студентської молоді, а й виявити потенційні проблеми та прогалини, які потребують педагогічної підтримки і цілеспрямованого впливу. Таке комплексне завдання забезпечило інтеграцію теоретичних та емпіричних підходів, що надало дослідженню цілісного і системного характеру.

У дослідженні взяли участь 55 студентів віком від 18 до 22 років, які навчаються на гуманітарно-педагогічному факультеті НУБіП України. Вибір цієї групи респондентів обґрунтовано тим, що саме у даному віковому періоді відбувається найбільш інтенсивний процес формування ціннісної системи, коли особистість робить перші усвідомлені кроки у бік професійної

та громадянської самореалізації. Анкетування здійснювалося онлайн та у позааудиторний час, що забезпечило зручність для респондентів. Важливою умовою було дотримання принципів анонімності та добровільності, завдяки чому студенти почувалися вільними у висловленні власної думки. Такий підхід дав змогу зібрати більш об'єктивні дані та уникнути впливу ефекту соціальної бажаності.

Організація дослідження складалася з кількох взаємопов'язаних етапів, які послідовно розкривали логіку наукового пошуку. Перший етап мав підготовчий характер і включав опрацювання наукової літератури, що стосувалася проблеми формування ціннісних орієнтацій. Було проведено аналіз різних теоретичних підходів, серед яких аксіологічний, культурологічний, психологічний та педагогічний. Завдяки такому огляду вдалося окреслити основні наукові підходи до розуміння феномену цінностей, а також сформулювати робоче визначення поняття «ціннісні орієнтації студентської молоді», яке було покладено в основу подальшої емпіричної роботи.

Другий етап передбачав безпосереднє проведення анонімного опитування. Анкета складалася з кількох блоків, що охоплювали питання, пов'язані з особистісними, професійними, міжособистісними та суспільними цінностями. Студентам пропонувалося оцінити значущість різних життєвих орієнтирів, визначити, які цінності є для них пріоритетними, а які вони вважають другорядними. Опитування відбувалося у спокійній атмосфері, респонденти мали достатньо часу для заповнення анкети, що позитивно вплинуло на якість відповідей. Важливо підкреслити, що студенти не відчували контролю чи тиску з боку викладачів, адже вся процедура проводилася у нейтральній формі.

У процесі проведення емпіричного дослідження, поряд з анкетуванням, було використано метод бесіди, що дозволив значно розширити уявлення про систему ціннісних орієнтацій студентської молоді. На відміну від стандартизованого опитувальника, який окреслює загальні тенденції й

дозволяє опрацювати масив кількісних даних, бесіда створила умови для вільного висловлення власних думок і позицій студентів, а також дала можливість виявити індивідуальні смислові акценти, які залишаються поза межами формалізованих методик. У ході бесід з респондентами вдалося зафіксувати прояви емоційного ставлення до окремих цінностей, проаналізувати внутрішні суперечності у сприйнятті моральних та професійних пріоритетів, а також простежити особливості впливу сімейного виховання, культурного середовища та університетської атмосфери на процес становлення життєвих орієнтирів.

Поєднання анкетування та методу бесіди дозволило інтегрувати кількісні та якісні результати, що підвищило надійність дослідження й забезпечило комплексність отриманих висновків. Анкетування виступило як інструмент фіксації узагальнених даних, тоді як бесіда сприяла розкриттю глибинних механізмів формування цінностей, які неможливо виявити виключно за допомогою шкальних оцінок. Завдяки цьому дослідження набуло більшої гнучкості та достовірності, оскільки враховувало як раціональні судження студентів, так і їхні емоційно-мотиваційні переживання, що у сукупності забезпечило глибше розуміння особливостей формування ціннісних орієнтацій у молодіжному середовищі.

Третій етап полягав у систематизації та обробці отриманих результатів. Першочергово було здійснено первинний аналіз відповідей, який дозволив виокремити ключові категорії цінностей. Далі результати було піддано кількісній обробці з використанням елементарних статистичних методів, що дало змогу виявити домінуючі тенденції. Окрім того, проведено якісний аналіз, спрямований на з'ясування глибинного змісту відповідей та інтерпретацію результатів з урахуванням специфіки студентського середовища. Отримані дані дозволили простежити ієрархію цінностей, що притаманна сучасній студентській молоді, а також виявити певні суперечності між декларованими та реальними орієнтаціями.

Заключним етапом стало узагальнення результатів дослідження та їхнє наукове пояснення. Було визначено, які цінності відіграють провідну роль у формуванні світоглядних позицій студентів, які чинники впливають на їхнє становлення, а також які тенденції можна вважати характерними для сучасної студентської молоді. Розроблено рекомендації для освітнього процесу, що спрямовані на створення умов для гармонійного розвитку ціннісної сфери студентів. Підсумкова інтерпретація отриманих даних дозволила не лише описати сучасний стан ціннісних орієнтацій у молоді, а й надати перспективи для подальших досліджень у цій галузі, зокрема у напрямі пошуку ефективних педагогічних технологій, які сприяють формуванню цілісної особистості майбутнього педагога.

У рамках нашого дослідження формування ціннісних орієнтацій студентської молоді було обрано метод анкетування, що дозволяє отримати значний обсяг даних у відносно короткий термін та у зручній для респондентів формі. На відміну від інших методів збору інформації, анкетування сприяє стандартизації відповідей і створює умови для подальшої статистичної обробки. Воно широко застосовується у соціології, психології та педагогіці як надійний засіб виявлення індивідуальних і групових відмінностей, оскільки дозволяє охопити як когнітивний, так і мотиваційний та поведінковий аспекти особистості. У нашому випадку анкетування забезпечило можливість дослідити різні компоненти ціннісної сфери студентів, зокрема їхні життєві орієнтири, ставлення до університетського середовища, динаміку змін у цінностях та готовність відстоювати власні переконання.

Аргументація вибору методу ґрунтується також на його здатності забезпечувати анонімність і знижувати вплив соціально бажаних відповідей. Студенти, відповідаючи на запитання анкети без контакту з дослідником, почуваються вільніше та можуть більш відверто висловлювати свої думки. Особливо важливою є ця риса у дослідженні ціннісних орієнтацій, адже йдеться про особистісні переконання, які часто не декларуються у відкритій

формі через побоювання критики чи незрозуміння з боку оточення. Анкетування у цьому сенсі створює умови для щирості та водночас дисциплінує відповіді, зберігаючи структуру та логіку зібраної інформації.

Попри очевидні переваги, метод анкетування має і певні обмеження. По-перше, відповіді респондентів завжди залежать від рівня їхньої здатності до саморефлексії та від готовності серйозно замислюватися над запропонованими питаннями. Не кожен студент уміє чітко усвідомити власні цінності та сформулювати їх у вигляді конкретних оцінок чи суджень. По-друге, анкета не завжди дає змогу зрозуміти мотиваційні механізми, що стоять за вибором тієї чи іншої відповіді. У більшості випадків отримані результати відображають поверхневий рівень ставлень, тоді як глибинні переживання залишаються поза увагою. По-третє, існує ризик формального підходу з боку респондентів, коли вони відповідають швидко та без достатньої концентрації, що може спотворювати результати. Водночас ці недоліки компенсуються продуманою структурою анкети, чіткими інструкціями та створенням сприятливих умов для її заповнення.

Анкета, використана у дослідженні, мала багаторівневу структуру, яка дозволяла всебічно дослідити ціннісні орієнтації студентської молоді. У першому блоці збиралася базова соціально-демографічна інформація про респондентів, що дало змогу співвіднести отримані результати з віком, статтю, спеціальністю та досвідом участі у громадській діяльності. Другий блок був спрямований на оцінку значущості різних життєвих цінностей за п'ятибальною шкалою, що дозволило сформувати ієрархію пріоритетів студентів і простежити поєднання традиційних і сучасних орієнтирів. Третій блок стосувався ролі університетського середовища у формуванні цінностей, зокрема впливу викладачів, дисциплін, студентського самоврядування та культурних заходів. У четвертому блоці респонденти оцінювали динаміку власних ціннісних змін від моменту вступу до університету, а відкриті питання дозволяли зафіксувати індивідуальні приклади переоцінки життєвих орієнтацій. П'ятий блок мав рефлексивний характер: студенти визначали,

наскільки університет сприяє розвитку професійних, соціальних, моральних та особистісних цінностей, а також пропонували можливі шляхи удосконалення освітнього процесу. Шостий блок був орієнтований на прогнозування: респонденти визначали свої ключові цінності у перспективі 5–10 років і співвідносили їх із майбутнім країни та суспільства. Завершальний сьомий блок розкривав емоційно-вольовий аспект, зокрема готовність студентів відстоювати власні переконання та їхній внутрішній зв'язок з обраними цінностями. Така структура дозволила комплексно дослідити як когнітивний, так і емоційно-поведінковий рівень ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Завдяки структурі анкети вдалося охопити всі основні аспекти ціннісної сфери особистості: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, рефлексивний та прогностичний, що, в свою чергу, зробило анкету комплексним інструментом, здатним зафіксувати як загальні тенденції, так і індивідуальні особливості студентської молоді. Повний текст анкети подано у додатку А, що дозволяє ознайомитися з усім інструментарієм і за потреби відтворити дослідження в інших умовах. У цілому застосування методу анкетування у нашій роботі стало оптимальним рішенням, яке забезпечило баланс між доступністю збору даних, науковою точністю та глибиною аналізу.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Результативна частина будь-якого емпіричного дослідження має ключове значення, оскільки саме вона дозволяє перевірити сформульовані гіпотези, підтвердити або спростувати теоретичні положення та дати науково обґрунтовану відповідь на поставлені завдання. Констатувальний експеримент, проведений серед студентів гуманітарно-педагогічного факультету, був спрямований на з'ясування структури та домінантних напрямів формування ціннісних орієнтацій молоді. Аналіз отриманих

результатів відкриває можливість оцінити як рівень сформованості базових життєвих пріоритетів, так і виявити нові тенденції у системі студентських цінностей, зумовлені сучасними соціально-культурними викликами.

Особливу увагу в аналізі приділено не лише кількісним показникам, отриманим за результатами анкетування, а й якісній інтерпретації відповідей, яка дозволяє виявити внутрішню логіку змін у ціннісних орієнтаціях. Важливо зрозуміти, як студенти оцінюють значущість різних сфер життя – сімейних, професійних, духовних, соціальних, – а також як вони відображають роль університетського середовища у формуванні власної системи переконань. Такий підхід забезпечує комплексність аналізу і дає змогу простежити взаємозв'язок між особистісними цінностями та умовами, у яких розвивається студентська молодь.

Важливою метою цього етапу дослідження стало виявлення ієрархії цінностей, характерної для сучасних студентів, та визначення співвідношення між традиційними життєвими орієнтирами і новими соціально значущими пріоритетами. У процесі аналізу розглядалися як загальні тенденції, притаманні всій вибірці, так і відмінності між окремими групами студентів залежно від віку, статі, досвіду громадської активності чи участі в студентському самоврядуванні. Такий підхід дозволив не лише описати поточний стан, а й окреслити перспективи розвитку ціннісної сфери студентської молоді в умовах університетської освіти.

Аналіз соціально-демографічних характеристик респондентів дав змогу окреслити загальні параметри вибірки та визначити її репрезентативність. До участі у дослідженні було залучено 55 студентів віком від 18 до 22 років, серед яких переважали особи 19–20 років, що відповідає активному етапу становлення особистісних і професійних орієнтацій. Гендерний склад вибірки демонструє домінування студенток (66 %), що відображає специфіку гуманітарно-педагогічних спеціальностей. Розподіл за курсами навчання виявив відносну рівномірність, що дозволяє простежити зміни у ціннісних орієнтаціях залежно від навчального досвіду. Майже половина опитаних бере

участь у студентських організаціях, а близько 40 % мають досвід волонтерської діяльності, що свідчить про високий рівень соціальної активності частини студентської молоді. Отримані дані створюють підґрунтя для подальшого аналізу взаємозв'язку соціально-демографічних чинників і процесу формування ціннісних орієнтацій.

Блок 2 анкети був спрямований на дослідження значущості життєвих цінностей студентської молоді та передбачав оцінювання кожної з них за п'ятибальною шкалою. Отримані результати дозволили простежити ієрархію ціннісних орієнтацій та виявити, які з них посідають домінуюче місце у структурі світогляду студентів, а які залишаються другорядними. Вищезазначений підхід дав змогу не лише кількісно виміряти важливість кожної цінності, але й здійснити порівняльний аналіз між особистісними, професійними, соціально-громадянськими та духовно-моральними орієнтирами. Визначення рейтингу цінностей відкриває можливість для глибшого розуміння процесів їх формування в умовах університетського середовища та створює основу для подальшої інтерпретації взаємозв'язку між особистими й суспільними пріоритетами. Результати, отримані у межах блоку 2, систематизовано та узагальнено у вигляді графічного зображення, що дає змогу простежити співвідношення ключових орієнтирів. Наочне представлення результатів подано на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Ієрархія значущості цінностей студентської молоді (Блок 2, середні бали)

Результати другого блоку анкетування дозволили виявити ієрархію життєвих цінностей студентської молоді та визначити ті з них, які відіграють провідну роль у структурі світоглядних орієнтацій. Найвищі оцінки отримали сім'я та близькі стосунки, що засвідчило домінування приватно-особистісних пріоритетів над професійними та соціально-громадянськими. Середній бал у 4,8 вказує на те, що для більшості студентів саме сімейні зв'язки та емоційна підтримка з боку близьких є базою для психологічної рівноваги і подальшої самореалізації. Висока значущість сім'ї як базової життєвої цінності узгоджується з психологічними теоріями, які акцентують увагу на ролі первинних соціальних інститутів у формуванні особистісних орієнтирів, і підтверджує, що навіть у період інтенсивного становлення індивідуальної автономії молодь зберігає сильну орієнтацію на міжособистісні зв'язки. Така стабільність у ставленні до сімейних цінностей свідчить про їхній

фундаментальний характер і про те, що вони залишаються основою для формування більш складних професійних та громадянських орієнтацій.

Не менш високі показники отримали здоров'я та дружба, які були оцінені відповідно у 4,7 і 4,6 бала. Усвідомлення цінності здоров'я демонструє, що студенти сприймають його як ресурс, необхідний для особистісної реалізації, і пов'язують із ним власні можливості щодо навчання, майбутньої професійної діяльності та досягнення життєвого успіху. Дружба у студентському середовищі виконує функцію соціальної інтеграції, підтримки та взаємодопомоги, що особливо важливо у період дорослішання, коли відбувається переоцінка дитячих орієнтацій і формування нових систем комунікації. Високі оцінки цих двох категорій засвідчують, що соціально-психологічні зв'язки і турбота про власне благополуччя сприймаються як ключові передумови гармонійного розвитку. Молодь надає перевагу тим орієнтирам, які забезпечують стабільність, підтримку та безпеку, що відповідає віковим особливостям періоду ранньої дорослості.

Цінності, пов'язані з освітою та професійною діяльністю, також отримали досить високі показники, що свідчить про наявність у студентів орієнтації на майбутнє і розуміння значення знань у сучасному суспільстві. Освіта і знання були оцінені у 4,5 бала, професійна самореалізація – у 4,4. Такі результати вказують на те, що для студентів гуманітарно-педагогічного факультету навчання не обмежується лише здобуттям диплома, а сприймається як важливий ресурс для побудови кар'єри та досягнення життєвого успіху. У поєднанні з високими показниками сімейних і міжособистісних цінностей це створює своєрідний баланс між приватною та професійною сферами, де жодна з них не домінує однобічно. Молодь прагне поєднати гармонійні стосунки з близькими із досягненням результатів у професійній сфері, що підтверджує інтегративний характер ціннісних орієнтацій.

Матеріальне благополуччя, свобода та незалежність виявилися важливими, але не пріоритетними для студентів. Середні оцінки цих цінностей коливалися від 3,9 до 4,0 бала, що вказує на їхню значущість, але не на домінуюче місце в системі орієнтацій. Матеріальні цінності сприймаються як необхідний інструмент для забезпечення стабільності, однак вони не виходять на перший план у порівнянні з сім'єю, здоров'ям чи освітою. Свобода і незалежність розглядаються студентами швидше як умова для реалізації інших цінностей, а не як самоціль. Такий розподіл пріоритетів є характерним для молоді, яка перебуває у відносно захищеному соціальному середовищі й ще не відчуває у повній мірі економічних чи соціальних обмежень, з якими стикаються старші покоління.

Патріотизм і громадянська позиція отримали середній показник 3,7 бала, що свідчить про наявність у студентів зацікавленості у суспільних процесах, проте не про їхнє домінування серед інших життєвих орієнтирів. Такий результат пояснюється тим, що студентський вік характеризується зосередженістю на особистих та міжособистісних цінностях, тоді як суспільно-політичні пріоритети формуються поступово під впливом життєвого досвіду, професійної діяльності та активної громадянської практики. Водночас навіть відносно невисокі показники в цій категорії демонструють потенціал до зростання громадянської свідомості, що може бути реалізовано за умови відповідної педагогічної та соціальної підтримки.

Духовний та моральний розвиток був оцінений на рівні 4,2 бала, що свідчить про важливість внутрішніх орієнтирів у житті студентської молоді. Університетське середовище стимулює студентів до осмислення моральних норм, розвитку етичних уявлень та пошуку сенсу у професійній і особистій діяльності. Молодь визнає цінність духовного зростання, проте, порівняно із сім'єю чи здоров'ям, ця категорія сприймається як додатковий, хоча і важливий вимір життєвих орієнтацій. Результати підтверджують багатовимірність студентської системи цінностей, у якій поєднуються як матеріальні, так і духовні пріоритети.

Найнижчі оцінки отримали екологічна відповідальність та активна участь у студентському житті, які були оцінені у 3,6–3,8 бала. Відносно низька значущість цих цінностей свідчить про те, що молодь переважно зосереджується на особистих, професійних і найближчих соціальних орієнтирах, тоді як більш віддалені або колективні пріоритети залишаються на другому плані. Подібна картина є типовою для молодіжного середовища, де прагнення до самореалізації та побудови власної траєкторії розвитку переважає над залученням до колективних форм діяльності. Проте університет має потенціал впливати на ці сфери через розвиток студентського самоврядування, залучення до волонтерських ініціатив та інтеграцію екологічних тем у навчальний процес.

Участь у волонтерських і соціальних проєктах отримала оцінку 3,9 бала, що також вказує на недостатньо високий рівень значущості, хоча й демонструє наявність у студентів готовності до громадянської активності. Участь у таких видах діяльності створює сприятливі умови для формування відповідальності, розвитку емпатії та співпраці, проте для значної частини студентів ці орієнтири залишаються периферійними. Результати засвідчують, що соціально орієнтовані цінності формуються повільніше та потребують додаткової уваги з боку освітнього середовища.

Узагальнений аналіз показує, що ціннісна система студентів характеризується поєднанням стійких традиційних орієнтирів і нових тенденцій, що виникають під впливом соціокультурних змін. Пріоритетними залишаються сім'я, здоров'я та міжособистісні стосунки, тоді як освітньо-професійні цінності займають другу за значенням позицію, а соціально-громадянські та екологічні – розташовуються у нижній частині ієрархії. Така структура свідчить про багатовимірність процесу формування світоглядних орієнтацій студентської молоді, де поєднуються особисті потреби, професійні прагнення та потенційна громадянська активність.

Третій блок анкети був присвячений дослідженню ролі університетського середовища у формуванні ціннісних орієнтацій

студентської молоді. У межах цього блоку респонденти оцінювали вплив різних чинників освітнього простору за п'ятибальною шкалою, що дало можливість визначити, які саме елементи академічного життя мають найбільше значення для формування життєвих орієнтирів. Отримані результати показали багатомірність університетського середовища, яке поєднує навчальні, виховні та соціокультурні компоненти, забезпечуючи таким чином комплексний вплив на студентську молодь. Аналіз відповідей дав змогу виділити провідні фактори, серед яких особливе місце займають викладачі, навчальні дисципліни та атмосфера академічної групи. Наочне представлення результатів подано на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Вплив університетського середовища на формування ціннісних орієнтацій студентів (Блок 3, середні бали)

Аналіз результатів третього блоку анкетування дозволяє простежити, які складові університетського середовища мають найбільший вплив на формування ціннісних орієнтацій студентів та яким чином відбувається

трансляція ціннісних смислів у просторі вищої школи. Найвищу оцінку серед усіх параметрів отримали викладачі та їхня особиста позиція, що підкреслює визначальну роль педагогічної особистості у становленні студентської молоді. Авторитет викладача сприймається студентами не лише як джерело академічних знань, а і як приклад професійної етики, моральних переконань та життєвої мудрості. Рівень довіри до викладача забезпечує ефективне засвоєння не лише навчального матеріалу, а й прихованих соціокультурних смислів, що формують систему життєвих цінностей. Особиста позиція педагога, його стиль спілкування та професійна поведінка перетворюються на орієнтири, які молодь інтегрує у власний світогляд, а тому саме викладач виступає одним із головних трансляторів культурних і моральних норм.

Навчальні дисципліни також займають значне місце у процесі формування ціннісних орієнтацій, адже зміст курсів і методи навчання формують не лише професійні компетентності, але й виховний потенціал. Студенти відзначили високу роль навчальних програм у становленні системи цінностей, що проявляється у середній оцінці 4,4 бала. Педагогічні та гуманітарні дисципліни сприяють розвитку критичного мислення, розуміння суспільних процесів і усвідомлення відповідальності за власну професійну діяльність. Водночас природничо-наукові предмети розвивають аналітичність, точність та відповідальність за результати інтелектуальної праці. У поєднанні з авторитетом викладача навчальні курси формують цілісне уявлення про професію та суспільну роль майбутнього фахівця. Отже, освітній зміст виконує багатофункціональну роль, поєднуючи когнітивний і виховний виміри, що дозволяє університету формувати студентів як висококваліфікованих і водночас морально зрілих особистостей.

Важливою складовою університетського середовища студенти назвали атмосферу в академічній групі та на факультеті, яка отримала середню оцінку 4,3 бала. Соціально-психологічний клімат у студентському колективі впливає на розвиток міжособистісних відносин, толерантності та здатності до співпраці. Дружні взаємини у групі сприяють формуванню почуття

належності до спільноти та зменшують рівень тривожності, пов'язаної з навчальними викликами. Атмосфера факультету стає простором, де студенти здобувають досвід вирішення конфліктів, навчання співпраці та побудови соціальних зв'язків. У такому середовищі формуються цінності взаємоповаги, колективної відповідальності та солідарності, які згодом інтегруються у професійну діяльність. Особливої ваги цей чинник набуває у контексті гуманітарно-педагогічної освіти, де майбутні фахівці покликані працювати з людьми та формувати у суспільстві культуру взаєморозуміння.

Результати показали, що участь у студентському самоврядуванні була оцінена на рівні 3,8 бала, що вказує на відносно помірний, але все ж відчутний вплив цієї сфери на систему цінностей. Для частини студентів залучення до органів самоврядування стає важливим простором набуття досвіду лідерства, розвитку організаторських здібностей та вміння приймати колективні рішення. Однак значна частина студентської молоді залишається осторонь подібних ініціатив, що пояснює нижчий середній показник. Студентське самоврядування має потенціал бути ефективним механізмом формування громадянської активності та відповідальності, проте для його реалізації необхідна системна підтримка з боку адміністрації університету та створення умов для ширшого залучення молоді. Відсутність масового включення у цей процес обмежує можливості трансляції цінностей демократії, партнерства та громадянської солідарності.

Культурні та спортивні заходи університету були оцінені у 3,9 бала, що демонструє їхнє значення для частини студентів, які активно беруть участь у таких формах діяльності. Залучення до культурних програм формує естетичні цінності, сприяє збереженню національних традицій та стимулює творчу активність. Спортивні заходи, своєю чергою, виховують командний дух, витривалість та дисциплінованість, що інтегрується у систему загальнолюдських цінностей. Проте для багатьох студентів ця сфера залишається факультативною, і рівень її впливу залежить від особистих уподобань. Незважаючи на це, культурно-спортивна діяльність виконує роль

важливого виховного інструмента, який у перспективі може стати ефективним каналом трансляції суспільно значущих цінностей.

Наукова діяльність, представлена участю у гуртках і конференціях, отримала оцінку 4,1 бала, що вказує на середній рівень значущості цього фактора для студентів. Ті, хто залучений до наукових ініціатив, відзначають, що така діяльність розвиває відповідальність, критичне мислення та орієнтацію на результат. Дослідницька робота формує цінності інтелектуальної автономії, прагнення до істини та професійної чесності, що є фундаментом для розвитку наукової культури особистості. Участь у конференціях розширює соціальні контакти та створює можливості для інтеграції у професійну спільноту, що підвищує значення наукової діяльності як чинника формування цінностей. Водночас обмежений рівень залученості пояснює відсутність домінуючих показників у цій категорії.

Університетські цінності та традиції отримали середній бал 4,2, що свідчить про їхнє значення у формуванні почуття належності до освітньої спільноти. Академічні традиції та символи університету виконують інтегративну функцію, об'єднуючи студентів різних курсів і спеціальностей у єдину систему. Традиційні заходи, що проводяться щорічно, сприяють передачі культурних норм і закріпленню моральних стандартів, формуючи почуття гордості за навчальний заклад. Відчуття спадкоємності та залученості до університетської історії створює підґрунтя для формування цінностей відповідальності, патріотизму та професійної ідентичності. Таким чином, університетські традиції стають важливим каналом виховання, який сприяє розвитку єдності студентської спільноти.

Приклади старших студентів і випускників отримали найнижчі оцінки серед усіх чинників, склавши в середньому 3,7 бала. Хоча вплив цієї категорії не можна вважати домінуючим, він має певне значення у формуванні ціннісних орієнтацій, адже молодші студенти можуть орієнтуватися на досвід старших колег. Проте відсутність системної роботи з наставництвом знижує ефективність цього чинника. Випускники здатні виконувати роль моделей

для наслідування, демонструючи приклади професійної реалізації та громадянської активності, але поки що їхній потенціал використовується недостатньо. Інституціоналізація студентського наставництва могла б посилити цей вплив і надати студентам більш чіткі орієнтири у професійному та особистісному становленні.

Аналіз динаміки формування життєвих цінностей студентської молоді (блок 4) дозволяє простежити, наскільки глибокими виявилися зміни у системі їхніх орієнтацій від моменту вступу до університету. Отримані результати відображають як загальний рівень трансформацій, так і конкретні напрями, у яких відбулися переоцінки пріоритетів. Представлені дані дають змогу виявити, які сфери – професійна, соціальна, громадянська, духовна чи матеріальна – зазнали найбільшого переосмислення в студентському середовищі. Узагальнені показники наведено у табл. 2.1.2.

Таблиця 2.1.2.

Динаміка формування життєвих цінностей студентів під час навчання в університеті (Блок 4)

Показник	Варіант відповіді	Кількість осіб	%
Зміни життєвих цінностей	Так, суттєво	15	27 %
	Так, частково	25	45 %
	Майже не змінилися	10	18 %
	Зовсім не змінилися	5	10 %
Напрями змін	Більше уваги приділяю освіті та професії	30	55 %
	Зросла цінність дружби та соціальних зв'язків	20	36 %
	Зросла цінність громадянської активності, волонтерства	12	22 %
	Зросла увага до морально-духовного розвитку	18	33 %
	Зросла увага до матеріальних цінностей	10	18 %
	Інше	3	6 %

Дані, отримані в межах четвертого блоку анкети, дозволили простежити динаміку формування життєвих цінностей студентської молоді та визначити, наскільки суттєво змінився їхній світогляд за період навчання у вищому закладі освіти. Більшість респондентів визнали, що їхня система цінностей зазнала певних трансформацій, проте ступінь цих змін виявився різним. Суттєві зміни засвідчили понад чверть студентів, що вказує на потужний вплив освітнього середовища на індивідуальне світобачення. Майже половина опитаних визначила, що їхні цінності змінилися частково, тобто вони зберегли вихідні орієнтири, проте додали нові акценти або переоцінили значущість певних сфер життя. Для близько п'ятої частини респондентів життєві цінності залишилися майже без змін, що свідчить про стабільність індивідуальних установок та їхню стійкість до зовнішніх впливів. Лише незначна частина студентів відзначила відсутність будь-яких змін, що можна пояснити як сильним закріпленням ціннісних орієнтацій ще до вступу, так і низьким рівнем інтегрованості у соціокультурне середовище університету. Такий розподіл демонструє, що для більшості молоді навчання у закладі вищої освіти стало стимулом для переосмислення власних життєвих орієнтирів.

Аналіз напрямів змін дозволяє зрозуміти, у яких сферах відбуваються найбільш відчутні зрушення у студентській системі цінностей. Понад половина респондентів підкреслила, що під час навчання зростає значущість освіти та професійної діяльності, що цілком відповідає специфіці студентського віку. Молодь усвідомлює, що професійна підготовка у вищій школі є ключовим етапом становлення їхньої подальшої життєвої траєкторії, тому увага до знань, академічних досягнень та майбутньої кар'єри закономірно зростає. Студенти вбачають в освіті не лише інструмент для працевлаштування, а й засіб самореалізації та підвищення власного соціального статусу. Результати підтверджують, що навчальний процес у поєднанні з вимогами сучасного суспільства формує у студентів орієнтацію

на професійні цінності, які поступово інтегруються у ширший світоглядний контекст.

Значна частина студентів наголосила на зростанні значущості дружби та соціальних зв'язків. Результат відображає специфіку молодіжного середовища, де інтенсивна комунікація, постійні контакти у групі та на факультеті формують нові соціальні пріоритети. Для понад третини респондентів дружба та спілкування стали важливішими, ніж на момент вступу до університету. Молодь відчуває потребу у підтримці, взаємодопомозі та належності до певної спільноти, що сприяє формуванню орієнтацій на соціальну відкритість і толерантність. Зміна акцентів у бік дружби та соціальних зв'язків пояснюється також тим, що університетське середовище часто стає простором пошуку нових друзів і партнерів, які визначають не лише студентські роки, але й подальше життя.

Суттєві зрушення простежуються у сфері громадянської активності та волонтерства. Хоча частка студентів, які відзначили цей напрям як вагомий, є меншою, ніж у випадку з освітою чи дружною, все ж близько п'ятої частини респондентів акцентували увагу на зростанні значущості саме цього аспекту. Молодь відзначала, що залучення до волонтерських проєктів або громадських ініціатив дало змогу по-новому оцінити власну роль у суспільстві. Для деяких студентів досвід участі у таких заходах став переломним у формуванні нової системи життєвих координат, що дозволяє зробити висновок, що університетська освіта може бути важливим середовищем для розвитку громадянських цінностей, однак ефективність цього процесу залежить від рівня підтримки та доступності можливостей для залучення студентів.

Досить високий відсоток респондентів підкреслив зростання уваги до морально-духовного розвитку. Близько третини студентів зазначили, що під час навчання вони почали більше цінувати духовні орієнтири, пов'язані з моральними нормами, внутрішнім розвитком та пошуком сенсу життя. Подібні зміни свідчать про те, що університетська освіта виконує не лише

професійну, а й гуманістичну функцію, яка стимулює молодь замислюватися над власною ідентичністю та ціннісними орієнтирами. Зростання уваги до моральних аспектів відображає загальну тенденцію до інтеграції особистісного та суспільного розвитку, коли професійні знання поєднуються з внутрішнім самовдосконаленням і відповідальністю перед іншими людьми.

Матеріальні цінності, хоча й не зайняли провідних позицій у динаміці, проте також продемонстрували певне зростання. Близько 18 % респондентів відзначили, що під час навчання почали приділяти більше уваги матеріальному благополуччю та економічній незалежності. Такий результат можна пояснити тим, що студентський період часто пов'язаний із першим досвідом працевлаштування, а отже, з усвідомленням ролі фінансової стабільності у досягненні життєвих цілей. Хоча матеріальні пріоритети не вийшли на перший план, вони поступово інтегруються у загальну систему цінностей, що є природним у контексті переходу від юності до дорослості.

Відкрите питання дозволило отримати більш якісні дані про фактори, які найбільше вплинули на зміни у ціннісній системі студентів. Значна кількість респондентів наголошувала на ролі викладачів, підкреслюючи їхній моральний авторитет та вплив особистого прикладу. Серед відповідей траплялися формулювання на кшталт *«лекції окремих викладачів змусили переосмислити життєві пріоритети»* або *«спілкування з викладачами навчило цінувати чесність і працю»*. Частина студентів відзначала вплив академічної групи, зазначаючи, що *«досвід роботи з одногрупниками допоміг зрозуміти значення взаємної підтримки та дружби»*. Інші підкреслювали значущість волонтерських практик: *«волонтерський досвід показав, що допомога іншим є цінністю, яка приносить справжнє задоволення»*. Деякі студенти наголошували на власному життєвому досвіді поза університетом, підкреслюючи: *«робота у вільний час дала змогу зрозуміти, наскільки важливою є фінансова незалежність»*. Подібні висловлювання демонструють, що зміна ціннісних орієнтацій студентів має багатовимірний

характер і залежить як від внутрішніх установок, так і від зовнішніх впливів, які інтегруються у процес формування особистості.

Узагальнений аналіз результатів блоку показує, що система цінностей студентів є динамічною і здатна трансформуватися під впливом університетського середовища. Освіта, професія, дружба, моральний розвиток і громадянська активність виступають провідними напрямками цих змін, тоді як матеріальні орієнтири займають допоміжне місце, проте також набувають актуальності. Відкрите питання засвідчило, що найсильніший вплив на ціннісні трансформації справляють викладачі, академічний колектив, волонтерська діяльність та індивідуальний життєвий досвід. Усе це підтверджує, що університет не лише готує фахівців, а й виступає середовищем формування багатовимірної особистості, здатної поєднувати професійні, моральні, соціальні та матеріальні орієнтири.

П'ятий блок анкети був спрямований на виявлення рівня рефлексії студентів щодо впливу університету на формування їхніх ціннісних орієнтацій. Особливу увагу було приділено тому, наскільки респонденти усвідомлюють роль освітнього середовища у становленні професійних, соціальних, громадянських, духовно-моральних та особистісних цінностей. Такий підхід дозволяє оцінити не лише об'єктивний результат навчально-виховного процесу, а й суб'єктивне ставлення студентів до можливостей, які створює університет для розвитку їхнього світогляду. Використання шкали від 1 до 5 дало змогу простежити ступінь вираженості впливу у кожній із зазначених сфер, а також виділити ті напрями, де університетська освіта виявилася найбільш дієвою. Окрім кількісних оцінок, студенти мали можливість висловити власні думки щодо того, які аспекти університетської діяльності потребують удосконалення для більш ефективного формування цінностей. Наочно результати представлені на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Рефлексія студентів щодо впливу університету на формування ціннісних орієнтацій (Блок 5, середні бали)

Результати п'ятого блоку анкети засвідчили, що університетське середовище виконує багатофункціональну роль у формуванні ціннісних орієнтацій студентів. Отримані показники демонструють значний рівень впливу освітнього простору на професійні, соціальні, духовно-моральні та особистісні орієнтири молоді. Найвищі оцінки були отримані у сфері професійних цінностей, що пояснюється специфікою університету як інституції, покликаної готувати майбутніх фахівців і закладати у них усвідомлення значущості знань, навичок і професійної компетентності. Студенти визнають вирішальне значення навчальних дисциплін, досвіду викладачів та прикладів їхньої особистісної позиції, що формує не лише технічні чи теоретичні знання, а й ціннісні орієнтири, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю. Високий відсоток респондентів, які відзначили сильний вплив університету на становлення професійних орієнтирів,

підтверджує актуальність наукових положень, згідно з якими процес професійної соціалізації має розглядатися як інтегральний феномен, що поєднує навчальну, виховну й особистісну складові.

Важливою складовою виявився рівень соціальних та громадянських цінностей, які також отримали високі оцінки з боку студентів. Респонденти зазначали, що участь у студентському самоврядуванні, академічних і культурних заходах, а також у волонтерських та громадських проєктах сприяє розвитку почуття відповідальності перед суспільством, формує навички співпраці, лідерства й активної громадянської позиції. Позитивні оцінки цієї сфери вказують на те, що університет функціонує не лише як заклад освіти, а й як середовище соціального виховання, де студенти мають змогу практично реалізовувати набутий досвід і формувати власну систему суспільних орієнтирів. Даний результат підтверджує концепцію університету як соціокультурного інституту, що сприяє не тільки професійному, а й громадянському становленню молоді, відкриваючи для неї простір соціальних практик.

Духовно-моральні цінності були оцінені нижче у порівнянні з іншими категоріями, що відображає специфічні особливості сучасної молоді та роль університету у формуванні цієї сфери. Хоча середній бал і залишився відносно високим, показник у 3,8 свідчить про необхідність подальшого посилення гуманітарної складової освітнього процесу. Моральні орієнтири меншою мірою піддаються формуванню через формальні навчальні механізми, натомість потребують інтеграції у систему міжособистісних стосунків, ціннісно зорієнтованих дискусій, виховних заходів і культурних практик. Частина студентів наголошувала, що університет недостатньо уваги приділяє питанням моральності та духовного розвитку, що свідчить про існування певного розриву між освітніми завданнями та особистісними потребами молоді. Підвищення рівня духовно-морального виховання в університеті може здійснюватися шляхом інтеграції міждисциплінарних

курсів, які розглядають етичні проблеми сучасності, а також за рахунок розширення можливостей для культурного самовираження студентів.

Особистісні цінності, до яких належать сім'я, здоров'я та дружба, отримали високі оцінки, що свідчить про значний вплив університетського середовища на формування базових життєвих орієнтирів. Атмосфера навчальної групи, академічного середовища та міжособистісних відносин створює сприятливі умови для розвитку соціальних зв'язків і відчуття підтримки. Студенти визнають, що досвід університетського життя допомагає зберігати баланс між особистісними потребами та професійними прагненнями, сприяє формуванню відповідального ставлення до власного здоров'я та цінності дружніх стосунків. Важливим результатом є те, що університет виступає середовищем, яке не тільки забезпечує навчальну діяльність, але й впливає на особистісну сферу, створюючи основу для гармонійного розвитку.

Аналіз відкритого питання надав можливість доповнити кількісні дані якісними характеристиками, що відображають суб'єктивне бачення студентів щодо можливих удосконалень освітнього середовища. Серед відповідей респондентів часто траплялися зауваги про потребу у *«більшій кількості практикоорієнтованих заходів, які дозволяють перевірити теоретичні знання на практиці»*. Інші студенти підкреслювали необхідність *«розширення волонтерських і громадських можливостей у рамках університету»*, що відображає їхню зацікавленість у розвитку активної громадянської позиції. Окремі респонденти наголошували на важливості *«інтеграції більшої кількості гуманітарних дисциплін, пов'язаних із моральністю та духовним розвитком»*, що вказує на потребу формування цілісного світогляду на основі моральних і культурних цінностей. Прозвучали також пропозиції щодо *«створення відкритого діалогу між викладачами і студентами для обговорення ціннісних орієнтирів»*, що демонструє актуальність комунікативного аспекту у процесі виховання та формування переконань.

Отримані результати дозволяють розглядати університет як інституцію, що має значний потенціал у формуванні багатовимірної системи цінностей студентів. Професійні та соціальні орієнтири перебувають у центрі впливу освітнього середовища, тоді як духовно-моральна та особистісна сфери демонструють необхідність у подальшому посиленні педагогічної роботи. Водночас суб'єктивні оцінки студентів, відображені у відкритих відповідях, підкреслюють потребу у вдосконаленні університетського простору як інтегрованої системи розвитку особистості. Отже, університет виступає не лише як освітній заклад, але і як цілісний соціокультурний інститут, здатний формувати майбутніх фахівців і громадян, поєднуючи у їхній системі цінностей професійні, соціальні, моральні та особистісні складові.

Орієнтовно-прогностичний компонент, розглянутий у блоку 6, відображає здатність студентської молоді не лише констатувати наявні пріоритети, але й проектувати власну систему цінностей у майбутнє, що робить цей блок особливо значущим для розуміння довготривалих тенденцій розвитку особистості. У межах цього блоку досліджувалося бачення респондентами тих орієнтирів, які залишатимуться для них пріоритетними у перспективі 5–10 років, а також оцінювався ступінь впливу теперішніх цінностей на вибір професійної траєкторії та життєвих рішень. В ході опитування було виявлено, наскільки молодь співвідносить власні життєві орієнтації із загальними перспективами розвитку суспільства та держави, що дозволяє інтегрувати індивідуальне і соціальне бачення, визначаючи, чи усвідомлюють студенти свою відповідальність за колективне майбутнє. Узагальнені результати представлені у табл. 2.1.3.

Таблиця 2.1.3.

Орієнтовно-прогностичний компонент ціннісних орієнтацій студентів
(Блок 6)

Показник	Варіант відповіді	Кількість осіб	%
Найважливіші цінності через 5–10 років	Сім'я та близькі стосунки	35	64 %
	Професійна самореалізація та кар'єра	28	51 %
	Матеріальне благополуччя	22	40 %
	Здоров'я	30	55 %
	Громадянська активність і волонтерство	12	22 %
	Духовний та моральний розвиток	15	27 %
Вплив нинішніх цінностей на професію та життєву траєкторію	1–2 (низький)	5	9 %
	3 (середній)	12	22 %
	4–5 (високий)	38	69 %
Співвіднесення особистих цінностей із майбутнім України/суспільства	Так	32	58 %
	Частково	18	33 %
	Ні	5	9 %

Результати, отримані в межах аналізу орієнтовно-прогностичного компонента ціннісних орієнтацій, дають можливість виявити, які життєві пріоритети студенти розглядають як базові орієнтири у середньостроковій перспективі, та наскільки їхня сучасна система цінностей узгоджується з майбутнім професійним і суспільним вибором. Більшість респондентів акцентувала увагу на цінності сім'ї та близьких стосунків, що виявилось найстабільнішим орієнтиром у прогнозах на наступні п'ять–десять років. Такий результат свідчить про універсальність сімейних пріоритетів, які

інтегрують у собі як особистісний, так і соціальний вимір, адже сім'я розглядається не лише як простір емоційної підтримки, а й як головний осередок формування відповідальності та стабільності. Висока частка респондентів, які обрали цей варіант, підтверджує стійкість традиційних цінностей навіть у контексті сучасних соціальних трансформацій, коли значна увага приділяється професійній самореалізації чи матеріальному успіху.

Професійна самореалізація та кар'єра посіли другу позицію серед цінностей, що розглядаються студентами як пріоритетні у перспективі найближчого десятиліття. Такий розподіл результатів цілком закономірний для студентського віку, оскільки саме період навчання у вищій школі супроводжується усвідомленням необхідності визначення життєвої траєкторії та закладанням фундаменту професійного майбутнього. Прагнення до кар'єрного зростання та професійної компетентності інтегрує в собі не лише орієнтацію на індивідуальні досягнення, а й потребу відповідати соціальним очікуванням і забезпечувати власну економічну стабільність. Висока частка студентів, які підкреслили важливість цього напрямку, вказує на прагматичність молодого покоління, яке пов'язує власне майбутнє з активною діяльністю, здобуттям кваліфікацій і конкурентоспроможністю на ринку праці.

Матеріальне благополуччя відзначене значною кількістю респондентів як вагомий орієнтир на майбутнє, хоча воно і поступилося за значенням сімейним та професійним цінностям. Розподіл показників підтверджує, що матеріальні ресурси сприймаються не як самодостатня мета, а радше як інструмент реалізації інших життєвих стратегій, пов'язаних із сімейним щастям, кар'єрним ростом і особистісним розвитком. Усвідомлення ролі фінансової стабільності зростає у студентів саме під час навчання, коли відбувається перший досвід працевлаштування, і молодь стикається з необхідністю економічної самостійності. Матеріальні орієнтири інтегруються в ширший контекст життєвих пріоритетів і набувають

особливого значення у зв'язку з загальними суспільними викликами, такими як соціальна нестабільність чи потреба в гарантіях безпеки.

Значна кількість респондентів наголосила на важливості здоров'я як провідного орієнтира майбутнього, що також свідчить про зростання усвідомлення базових умов існування та життєвої реалізації. Молодь пов'язує власні досягнення з фізичним і психічним благополуччям, розглядаючи здоров'я не лише як індивідуальний ресурс, а й як фундамент для продуктивної праці, активної участі у суспільному житті та розвитку інших сфер діяльності. Такий акцент на здоров'ї демонструє зрілість світогляду, адже збереження фізичних і психологічних ресурсів визнається студентами як необхідна умова досягнення майбутніх цілей.

Помітна частка студентів виокремила громадянську активність і волонтерство як значущий орієнтир, що засвідчує формування соціально відповідальної позиції серед молоді. Така орієнтація зумовлена як впливом суспільних процесів, так і участю студентів у громадських ініціативах та волонтерських практиках. Молодь демонструє готовність розглядати власне майбутнє не лише в індивідуальному вимірі, а й у контексті суспільного розвитку, що підвищує значущість громадянської культури у структурі ціннісних орієнтацій. Респонденти підкреслювали, що досвід соціальної взаємодії дозволив їм сформуванню переконання про важливість активної позиції, спрямованої на підтримку спільноти та внесок у колективне благо.

Духовний та моральний розвиток відзначили як вагомий орієнтир менша кількість студентів, проте навіть у цьому випадку результати демонструють важливість гуманістичних цінностей у життєвому проектуванні молодого покоління. Звернення до духовних орієнтирів вказує на потребу інтегрувати в систему майбутніх цінностей моральні принципи, внутрішню гармонію та відповідальність перед іншими. Для студентів духовний розвиток є не лише індивідуальним процесом, а й засобом зміцнення особистісної стійкості, що особливо актуально у сучасному суспільстві, яке перебуває у стані постійних викликів і змін.

Важливим елементом цього блоку стало питання про вплив нинішніх цінностей на вибір професії та життєвої траєкторії. Більшість студентів визнала, що їхні сучасні пріоритети безпосередньо визначають майбутній професійний вибір. Значна частка респондентів оцінила цей вплив на рівні високого, що демонструє усвідомленість молоді у поєднанні особистісних цінностей із професійною самореалізацією. Молодь розглядає власні цінності як орієнтири, які допомагають у процесі прийняття рішень, формуванні довгострокових цілей і виборі конкретних шляхів розвитку. Відносно невелика частка респондентів визначила вплив як середній чи низький, що можна пояснити ще недостатньою сформованістю професійної ідентичності на етапі навчання або ж прагненням залишати собі простір для майбутніх змін і корекції життєвого плану.

Варто звернути увагу на співвіднесення особистих цінностей студентів із майбутнім України та суспільства загалом. Більше половини респондентів зазначили, що їхні життєві орієнтири узгоджуються з баченням суспільних перспектив, що засвідчує високий рівень громадянської свідомості. Досить велика частка студентів визначила свою позицію як часткове співвіднесення, що може свідчити про наявність критичного мислення та прагнення зберегти автономність власних переконань. Лише невелика кількість респондентів відмовилася співвідносити свої цінності із суспільними перспективами, що може відображати індивідуалістичні тенденції або певне відчуження від соціально-політичного контексту. Загалом такі результати демонструють, що студентська молодь здатна інтегрувати особистісні пріоритети у ширший контекст національного розвитку, поєднуючи індивідуальні ідеали з громадянською відповідальністю.

Отримані дані з шостого блоку дозволяють зробити висновок, що орієнтовно-прогностичний компонент відіграє ключову роль у формуванні системи цінностей студентської молоді, оскільки він відображає не лише сучасні пріоритети, а й їхнє проектування у майбутнє. Сім'я, професія, здоров'я та матеріальна стабільність виступають провідними орієнтирами,

тоді як громадянська активність і духовний розвиток демонструють тенденцію до поступового посилення свого значення. Студенти визнають, що їхні нинішні цінності суттєво впливають на професійний вибір, а більшість співвідносить особистісні орієнтири із суспільним майбутнім, що створює підґрунтя для формування соціально відповідальних і професійно мотивованих громадян.

Емоційно-вольовий компонент, поданий як сьомий блок, відображає здатність студентської молоді зберігати внутрішню стійкість та послідовність у відстоюванні власних життєвих орієнтирів, що є важливим чинником особистісної зрілості та відповідальності. У межах цього блоку респонденти мали оцінити готовність захищати власні цінності у складних життєвих ситуаціях, а також поділитися досвідом, коли вони відмовлялися від певних дій через суперечність із переконаннями. Окреме питання було спрямоване на виявлення тих цінностей, які викликають у студентів найбільший емоційний відгук, гордість або натхнення, що дозволяє простежити не лише раціональний, але й афективний рівень їхньої ціннісної системи. Аналіз результатів цього блоку дає змогу зрозуміти, наскільки глибоко внутрішньо інтегровані цінності у свідомості молоді та якою мірою вони можуть виступати ресурсом для подолання життєвих труднощів. Узагальнені результати кількісних відповідей студентів подано у табл. 2.1.4.

Таблиця 2.1.4.

Емоційно-вольовий компонент ціннісних орієнтацій студентів (Блок 7)

Показник	Варіант відповіді	Кількість осіб	%
Готовність відстоювати власні цінності	1–2 (низька)	6	11 %
	3 (середня)	12	22 %
	4–5 (висока)	37	67 %
Випадки відмови від дій через суперечність із переконаннями	Так	28	51 %
	Ні	27	49 %

Аналіз результатів сьомого блоку анкети дав змогу простежити особливості емоційно-вольового компонента ціннісних орієнтацій студентської молоді, який виявляється у готовності відстоювати власні переконання, у здатності до внутрішньої стійкості та в умінні зберігати послідовність у складних життєвих ситуаціях. Переважна більшість опитаних продемонструвала високий рівень готовності захищати власні цінності, що підтверджується тим, що понад дві третини респондентів оцінили цей показник на рівні 4–5 балів. Результат дає підстави говорити про сформовану у значної частини студентів установку на принциповість та відповідальність у прийнятті рішень, що корелює з високим рівнем особистісної зрілості. Помітно менша частка студентів оцінила свою готовність як середню, що свідчить про наявність певної невпевненості або недостатній життєвий досвід у сфері реалізації власних переконань. Ще меншою виявилася група тих, хто відзначив низьку готовність відстоювати власні цінності, що вказує на потребу додаткових виховних впливів, спрямованих на розвиток вольової регуляції та внутрішньої стійкості.

Особливий інтерес становить питання про відмову від певних дій через суперечність із власними переконаннями. Більше половини респондентів визнали, що в їхньому життєвому досвіді траплялися ситуації, коли вони принципово відмовлялися від поведінки, яка суперечила їхнім внутрішнім орієнтирам. Такий показник є важливим, адже він демонструє реальне втілення ціннісних орієнтацій у практичній поведінці, коли індивід обирає не зручність чи вигоду, а внутрішню послідовність та узгодженість із власними моральними принципами. Водночас майже половина опитаних відповіла негативно, що можна пояснити як відсутністю подібного життєвого досвіду, так і певною готовністю до компромісів у суперечливих ситуаціях. Подібні результати дозволяють говорити про амбівалентність поведінкових стратегій у студентському середовищі, де поєднуються як прояви стійкості, так і гнучкості у відстоюванні особистих орієнтирів.

Не менш показовими виявилися відповіді на відкрите питання, у якому студенти описували ті цінності, що викликають у них найбільший емоційний відгук, гордість або натхнення. У багатьох випадках респонденти наголошували на особливій ролі сім'ї, визначаючи її як джерело підтримки та сили, що допомагає долати труднощі. У відповідях звучали такі формулювання, як *«сім'я, яка завжди надихає і дає відчуття захищеності»* або *«цінність рідних людей є тим, заради чого варто боротися»*. Досить часто згадувалися патріотичні орієнтири, зокрема любов до України та готовність до громадянської активності, що підтверджують відповіді типу *«патріотизм і відчуття єдності з народом дають сили рухатися вперед»*. Важливе місце посідали й дружні стосунки, які розглядалися студентами як основа взаємної підтримки: *«дружба, яка допомагає вистояти у складних ситуаціях»*. Також респонденти відзначали моральні принципи, пов'язані з чесністю та справедливістю: *«чесність і справедливість у відносинах є тими цінностями, яким я не зраджую»*.

Емоційно забарвлені відповіді студентів дозволяють стверджувати, що для молоді цінності не є абстрактними деклараціями, а інтегруються у систему внутрішньої мотивації та переживань. Їхня значущість визначається не лише раціональними аргументами, а й здатністю викликати сильні почуття, які забезпечують мобілізацію внутрішніх ресурсів. Таким чином, сім'я, патріотизм, дружба та моральні орієнтири виступають не тільки як соціальні чи культурні конструкти, а й як емоційні символи, що формують основу особистісної стійкості. Виявлені тенденції підтверджують, що емоційно-вольовий компонент є інтегральною частиною ціннісної системи студентів, адже він визначає їхню готовність до активних дій, внутрішню послідовність і здатність зберігати цілісність у складних обставинах. Такий результат надає підстави для висновку, що формування емоційно-вольових характеристик повинно стати одним із ключових завдань освітнього процесу, адже від них залежить не лише індивідуальна, а й колективна стійкість суспільства.

Узагальнюючи, проведене дослідження дозволило комплексно окреслити структуру ціннісних орієнтацій студентської молоді, виокремивши ключові компоненти, що визначають особливості їхнього формування. Мотиваційно-ціннісний рівень, представлений результатами блоку 2, виявився ядром системи, оскільки саме у ньому відображається базова ієрархія життєвих пріоритетів, яка об'єднує сімейні, професійні, освітні та моральні орієнтири. Середовищний компонент, що був розкритий у блоках 3–5, засвідчив вагомий вплив університетського простору на трансформацію системи цінностей, акцентуючи роль викладачів, академічної атмосфери, соціокультурної активності та можливостей для громадянської участі. Динамічні аспекти формування орієнтирів показали, що більшість студентів визнають зміни у власній системі цінностей під впливом навчання, а рефлексія дозволила виявити рівень їхньої усвідомленості щодо ролі університету в цьому процесі. Орієнтовно-прогностичний компонент, відображений у блоці 6, окреслив довготривалі тенденції, демонструючи, що сім'я, професія, здоров'я та матеріальне благополуччя виступають ключовими орієнтирами майбутнього, які поєднуються з громадянською та духовною активністю. Емоційно-вольовий вимір, досліджений у блоці 7, підкреслив готовність більшості студентів відстоювати власні цінності та значущість емоційного забарвлення, яке надає їхнім переконанням глибини й внутрішньої сили. Поведінковий рівень, що був представлений даними блоку 1 та частково блоків 4–5, розкрив соціальну активність студентів, їхню участь у громадських ініціативах і волонтерських практиках, які стають практичними формами реалізації системи орієнтирів. У сукупності всі виявлені компоненти дозволяють описати ціннісну систему студентської молоді як багатовимірне утворення, у якому поєднуються мотиваційні, середовищні, прогностичні, емоційно-вольові та поведінкові складові, що формують основу становлення особистості та визначають її майбутню життєву траєкторію.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було здійснено емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді. Вибірку склали 55 студентів гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України віком від 18 до 22 років, що дозволило отримати дані, репрезентативні для молодіжного середовища цього віку. Використання анонімного анкетування у поєднанні з методом бесіди забезпечило поєднання кількісних і якісних показників, що підвищило надійність отриманих результатів. Структура анкети включала сім блоків, які відображали ключові аспекти системи ціннісних орієнтацій: мотиваційно-ціннісний, середовищний, динамічний, рефлексивний, прогностичний, емоційно-вольовий і поведінковий. Така багатокомпонентність дала змогу оцінити як актуальний стан, так і перспективи розвитку ціннісних орієнтацій.

Результати показали, що провідними для студентів залишаються сім'я, здоров'я, освіта та професійна самореалізація, однак помітне зростання цінності дружби, громадянської активності та духовного розвитку, що свідчить про орієнтацію молоді на соціальну взаємодію і моральне самовдосконалення. Значну роль у трансформації цінностей відіграє університетське середовище: викладачі, навчальні дисципліни, студентське самоврядування, культурні й наукові заходи формують у студентів відчуття соціальної відповідальності та усвідомлення громадянських обов'язків. Рефлексивні оцінки респондентів підтвердили, що більшість студентів позитивно оцінюють вплив університету на формування професійних і соціальних цінностей, водночас акцентуючи на необхідності більшої уваги до духовно-моральної сфери.

Прогностичні результати засвідчили, що у майбутньому студенти прагнуть зберігати баланс між особистісними (сімейними, дружніми, духовними) та професійними орієнтирами, інтегруючи їх у власну життєву траєкторію. Емоційно-вольові аспекти продемонстрували готовність молоді відстоювати власні переконання й цінності у складних життєвих ситуаціях,

що є показником внутрішньої стійкості та сформованості цілісної системи світоглядних орієнтирів. Поведінковий рівень проявився у залученості студентів до громадських і волонтерських практик, що підтверджує практичну реалізацію декларованих цінностей.

Емпіричне дослідження засвідчило, що система ціннісних орієнтацій студентської молоді є динамічною, багатовимірною та інтегрує особистісні, професійні, соціальні та духовні складові.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

3.1. Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти

Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді є процесом, що залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів, серед яких провідне місце належить педагогічним умовам. Освітнє середовище університету стає простором, де студент не лише здобуває професійні знання, а й осмислює власні життєві орієнтири, вчиться співвідносити особисті прагнення із суспільними очікуваннями. Важливим у цьому процесі виступає поєднання змісту навчальних дисциплін, характеру педагогічної взаємодії, атмосфери студентського життя та можливостей для самореалізації. Коли ці компоненти функціонують узгоджено, освітній простір перетворюється на середовище, яке стимулює розвиток духовних, громадянських і професійних цінностей. Молодь у таких умовах вчиться не тільки накопичувати знання, але й формувати внутрішню позицію, що визначає її подальшу поведінку та вибір життєвих стратегій [52].

Зміст навчальних програм у закладах вищої освіти набуває особливого значення, оскільки саме через нього реалізується виховний потенціал освіти. Освітні курси формують інтелектуальну основу професійної діяльності, проте водночас вони здатні закладати підґрунтя для розвитку гуманістичних, моральних і громадянських орієнтацій. Ефективність такого впливу значною мірою залежить від того, наскільки зміст дисциплін виходить за межі вузькопрофесійної підготовки та звертається до соціальних і культурних проблем. Коли навчальні програми орієнтовані на інтеграцію знань із суспільних наук та етичних норм, студенти отримують можливість усвідомити нерозривний зв'язок між власними професійними досягненнями

та користю для суспільства [50]. Завдяки цьому освітній процес стає не лише засобом формування компетентності, а й інструментом морального виховання, що допомагає молоді виробити систему цінностей, здатних регулювати поведінку.

Особлива роль у формуванні ціннісних орієнтацій належить викладачам, адже саме вони персоніфікують освітній процес і виступають носіями соціального досвіду. Студенти сприймають викладача не тільки як джерело знань, але й як приклад поведінки, що вартий наслідування. Успішність цього впливу визначається гармонійним поєднанням професіоналізму та особистісних якостей педагога. Авторитет викладача зміцнюється тоді, коли його слова і дії узгоджуються з моральними принципами, а позиція щодо суспільних явищ демонструє зрілість та відповідальність. Такий викладач стає для студентів зразком не лише у професійній сфері, а й у ціннісному вимірі. Педагогічна взаємодія, що ґрунтується на діалозі, довірі й співробітництві, створює атмосферу, у якій формується здатність студентів до самостійного мислення, моральної рефлексії та усвідомленої громадянської позиції.

Атмосфера студентського життя також має істотний вплив на формування системи цінностей. Молодь активно включається у різні форми діяльності: від навчання та наукових досліджень до участі у студентському самоврядуванні, культурних заходах і спортивних подіях [39]. Кожна з цих сфер надає можливість для перевірки власних переконань у практичній діяльності, що сприяє інтеграції особистих і суспільних орієнтирів. Участь у колективних ініціативах формує навички комунікації, вміння співпрацювати та брати на себе відповідальність за результати спільних дій. Саме в такій атмосфері формується почуття причетності до університетської спільноти, що підсилює соціальну ідентичність і мотивує до активної участі в житті суспільства. Студент, який має можливість реалізувати себе в колективній діяльності, поступово виробляє здатність співвідносити особисті інтереси із загальними цілями.

Розвиток рефлексії виступає одним із найважливіших педагогічних завдань, оскільки саме рефлексивна культура забезпечує усвідомлене ставлення до власних цінностей. Коли студент аналізує власний досвід і порівнює його із суспільними нормами та очікуваннями, він формує здатність до внутрішньої самокорекції та морального вибору. Освітній процес, що містить умови для рефлексії, сприяє формуванню відповідальної особистості, здатної до критичного мислення й свідомого визначення життєвих пріоритетів. Рефлексивна діяльність допомагає інтегрувати знання та емоційний досвід у єдину систему, яка регулює поведінку та прийняття рішень. Викладач, який підтримує розвиток такої здатності, фактично формує підґрунтя для зрілості студентів як майбутніх громадян і професіоналів [40].

Важливим чинником виступає залучення студентів до науково-дослідної роботи. Дослідницька діяльність відкриває простір для розвитку пізнавальних інтересів, формування відповідального ставлення до результатів інтелектуальної праці та усвідомлення суспільної цінності науки. Участь у наукових гуртках і конференціях формує відчуття приналежності до наукової спільноти, стимулює прагнення до інновацій та самовдосконалення. Поряд із цим студенти навчаються дотримуватися етичних принципів у пошуку й поширенні знань, що формує у них систему професійних і моральних орієнтирів.

Участь у громадських ініціативах формує відчуття соціальної відповідальності, вчить співвідносити власні дії із суспільними потребами та глобальними проблемами. Молодь, яка долучається до волонтерських проєктів, вчиться діяти відповідно до моральних норм і виробляє внутрішню готовність до альтруїстичної поведінки [37]. Такий досвід зміцнює громадянську свідомість і формує переконання щодо важливості активної участі у суспільному житті. Завдяки соціальним практикам студенти здобувають не лише знання про реалії суспільства, а й навички морального вибору, які стають основою їхньої подальшої поведінки.

Духовно-моральний вимір університетського життя створює умови для розвитку внутрішньої стійкості й моральної зрілості. Університетські традиції, символіка та академічна культура формують почуття спадкоємності поколінь, відповідальності за збереження гуманістичних ідеалів та культурних надбань. Участь у ритуалах академічної культури допомагає студентам усвідомити значення духовних цінностей у власному житті та відчуті єдність із університетською спільнотою [20]. Така участь сприяє формуванню внутрішньої готовності до дотримання етичних норм і зміцнює здатність узгоджувати особисті прагнення із суспільними очікуваннями.

Узгодженість педагогічних умов, що охоплюють зміст навчання, особистісну взаємодію викладачів і студентів, атмосферу студентського життя та можливості для соціальної і наукової активності, забезпечує цілісний процес формування ціннісних орієнтацій. Коли всі ці компоненти взаємодіють гармонійно, університет виконує свою місію не лише як заклад професійної освіти, але й як середовище морального, духовного й громадянського становлення молоді особистості. Саме тому визначаємо такі педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню ціннісних орієнтацій.

Перша умова – суб'єктно-орієнтований підхід у навчально-виховному процесі, який передбачає активне залучення студентів до планування, організації та оцінювання власної освітньої діяльності. Завдяки цьому формується внутрішня відповідальність, розвивається здатність до саморефлексії, саморегуляції та усвідомленого морального вибору.

Друга умова – ціннісно насичений зміст освіти, що інтегрує професійні, гуманітарні та етичні компоненти. Такий зміст дозволяє поєднувати фахову підготовку з духовно-моральним вихованням, формуючи у студентів розуміння взаємозв'язку між знаннями, суспільним благом і власною відповідальністю.

Третя умова – особистісно-гуманістичний характер педагогічної взаємодії, заснований на принципах діалогу, довіри, співробітництва й

взаємоповаги. Викладач виступає не лише транслятором знань, а й моральним орієнтиром, носієм соціального досвіду та прикладом для наслідування.

Четверта умова – варіативність форм організації навчальної та позааудиторної діяльності, яка забезпечує залучення студентів до різних видів соціально значущої активності – наукових досліджень, волонтерства, культурних і мистецьких ініціатив, спортивних і творчих проєктів. Саме різноманітність діяльності створює умови для практичного закріплення цінностей через досвід співпраці, лідерства, відповідальності та служіння спільноті.

Реалізація цих педагогічних умов формує у студентів цілісну систему світоглядних орієнтацій, засновану на поєднанні професійної компетентності, моральної зрілості та громадянської активності. У таких умовах університет перетворюється на простір духовного розвитку, де навчання стає не лише інтелектуальним процесом, а й шляхом становлення особистості, здатної до осмисленого вибору, самореалізації та служіння суспільству.

3.2. Методика формування ціннісних орієнтацій у студентській молоді в умовах університетської освіти

Ефективне формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в університеті ґрунтується на впровадженні цілісної методики, яка охоплює змістове наповнення освітніх програм, особливості педагогічної взаємодії, організацію студентського середовища та реалізацію позааудиторних форм роботи. Така методика спрямована на гармонійне поєднання навчальної, виховної та соціальної діяльності, забезпечуючи розвиток особистості, здатної до морального вибору, критичного мислення та громадянської активності. Її зміст спирається на закономірності становлення молоді особистості, враховує вікові та психологічні особливості студентського

періоду, тенденції розвитку сучасного суспільства і потреби професійної підготовки. Основна мета методики полягає у формуванні стійкої системи гуманістичних, духовно-моральних і професійних цінностей, що узгоджують особистісні прагнення студентів із суспільними потребами.

Важливим компонентом у процесі формування ціннісних орієнтацій є посилення гуманітарної складової освітнього процесу, яка передбачає вивчення дисциплін, що не обмежуються вузькопрофесійною підготовкою, а сприяють розвитку соціальної активності, моральної чутливості та етичної культури. Методика включає інтеграцію гуманітарних, природничих і професійно орієнтованих знань, що дає змогу сформуванню у студентів цілісне бачення світу та усвідомлення власної ролі в суспільстві. Зміст навчальних програм наповнюється питаннями гуманізму, екологічної свідомості, толерантності, культурної спадщини, громадянської відповідальності. Міждисциплінарність виступає засобом створення єдності між професійними знаннями та етичними орієнтирами, допомагаючи студентам усвідомити, що майбутня професійна діяльність є невіддільною від морального вибору та соціальної відповідальності.

Однією зі структурних складових методики виступає особистісно орієнтована педагогічна взаємодія. У центрі освітнього процесу перебуває не лише передавання знань, а насамперед взаємодія викладача і студента як рівноправних суб'єктів навчання. Викладач у такій системі постає наставником і моральним орієнтиром, який допомагає студентам осмислити власні ціннісні орієнтири, співвіднести їх із суспільними ідеалами та навчитися приймати відповідальні рішення. Методика включає діалогічні форми навчання, проектну діяльність, тренінги, дискусії, інтерактивні заняття, що формують середовище співробітництва і довіри. У таких умовах студенти вчаться критично мислити, аргументувати позицію, взаємодіяти на засадах поваги та спільного пошуку істини, що сприяє не лише інтелектуальному, а й моральному розвитку.

Важливим компонентом методики є організація студентського середовища як простору соціалізації. Університет виступає соціокультурною спільнотою, де студент має можливість не лише здобувати знання, а й реалізовувати свій потенціал через участь у студентському самоврядуванні, культурно-просвітницьких заходах, волонтерських проєктах і спортивних подіях. Студентське середовище формує цінності взаємоповаги, відповідальності, солідарності та партнерства. Методика включає підтримку студентських ініціатив, що створює простір для розвитку лідерських якостей, громадянської активності та комунікативної культури. Саме через соціальну діяльність студенти вчаться поєднувати особисті інтереси із суспільними потребами, формуючи в собі готовність до відповідального життя у спільноті.

Однією з ключових складових методики виступає рефлексивна діяльність, яка забезпечує усвідомлене ставлення студентів до власних життєвих цінностей. Рефлексія в методиці розглядається як процес аналізу власних дій, мотивів, переконань і життєвих орієнтирів у контексті соціальних і моральних норм. Розвиток рефлексивного мислення забезпечується через написання есе, участь у дебатах, виконання творчих завдань, моделювання етичних ситуацій, роботу з моральними дилемами. Такий підхід формує здатність до самооцінки, критичного аналізу власних рішень, саморегуляції та моральної відповідальності. Рефлексивна діяльність у системі методики сприяє поєднанню когнітивного й емоційного досвіду, забезпечуючи цілісність світоглядного розвитку особистості.

Значне місце в методиці посідає залучення студентів до науково-дослідної та волонтерської діяльності, яке сприяє формуванню морально-громадянських орієнтацій через практичний досвід. Дослідницька діяльність виховує академічну доброчесність, відповідальність за результати праці, здатність до критичного аналізу й пошуку істини. Волонтерська практика, у свою чергу, формує емпатію, співчуття, соціальну активність і готовність до безкорисливої допомоги. Методика включає стимулювання участі студентів

у волонтерських проєктах, наукових конференціях, соціальних ініціативах, де поєднуються інтелектуальні та моральні аспекти розвитку. Завдяки цьому студенти здобувають досвід, який поєднує особистісну самореалізацію з громадянською відповідальністю.

Методика формування ціннісних орієнтацій студентської молоді включає механізми варіативності та адаптивності, які забезпечують урахування індивідуальних, спеціалізаційних і культурних відмінностей студентів. Її структура побудована на принципах гуманізації, інтеграції знань і діяльності, поєднання когнітивного, емоційного, морального та соціального розвитку. Вона включає чотири взаємопов'язані компоненти: когнітивний – забезпечує засвоєння знань про сутність і значення цінностей; емоційно-ціннісний – формує позитивне ставлення до моральних і громадянських орієнтирів; діяльнісний – реалізує практичне застосування цінностей у соціально значущій діяльності; рефлексивний – забезпечує осмислення й внутрішнє прийняття цінностей як особистісних регуляторів поведінки.

Взаємодія зазначених компонентів формує цілісну систему розвитку, у межах якої студент не лише набуває знань, а й переходить до рівня глибокого морального самопізнання. Методика орієнтована на становлення гармонійної, зрілої, духовно багатой особистості, здатної поєднувати професійну компетентність із громадянською свідомістю та етичною відповідальністю. Університет у такій системі постає не лише як інституція знань, а як простір формування духовно-морального світогляду, де навчання стає шляхом особистісного зростання, соціального служіння та внутрішнього самовдосконалення.

Розробка методики формування ціннісних орієнтацій студентської молоді спирається на поєднання теоретичних засад гуманістичної педагогіки, компетентнісного підходу та соціально-психологічних механізмів становлення особистості. Методика передбачає цілісну систему педагогічних дій, спрямованих на розвиток у студентів здатності до усвідомлення, прийняття та реалізації цінностей у професійній і повсякденній діяльності.

Основою запропонованої моделі є інтеграція навчальної, виховної та позааудиторної активності, яка забезпечує багатовимірність педагогічного впливу. Завдяки такій організації освітнього процесу студенти отримують не лише знання, а й досвід морального вибору, соціальної взаємодії та духовного збагачення.

Структура методики, подана на рис. 3.1. включає кілька взаємопов'язаних компонентів: когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний та рефлексивний. Когнітивний компонент передбачає засвоєння знань про сутність цінностей, їх суспільне значення та роль у професійному й особистісному житті. Емоційно-ціннісний компонент спрямований на формування позитивного ставлення до гуманістичних, громадянських і професійних цінностей через обговорення, дискусії, аналіз моральних дилем. Діяльнісний компонент орієнтує студентів на активне включення у соціальні практики, що дозволяють перевірити власні переконання в реальних умовах. Рефлексивний компонент забезпечує усвідомлення отриманого досвіду, його критичний аналіз і корекцію особистісних орієнтацій. Взаємодія цих компонентів створює умови для формування зрілої системи цінностей.

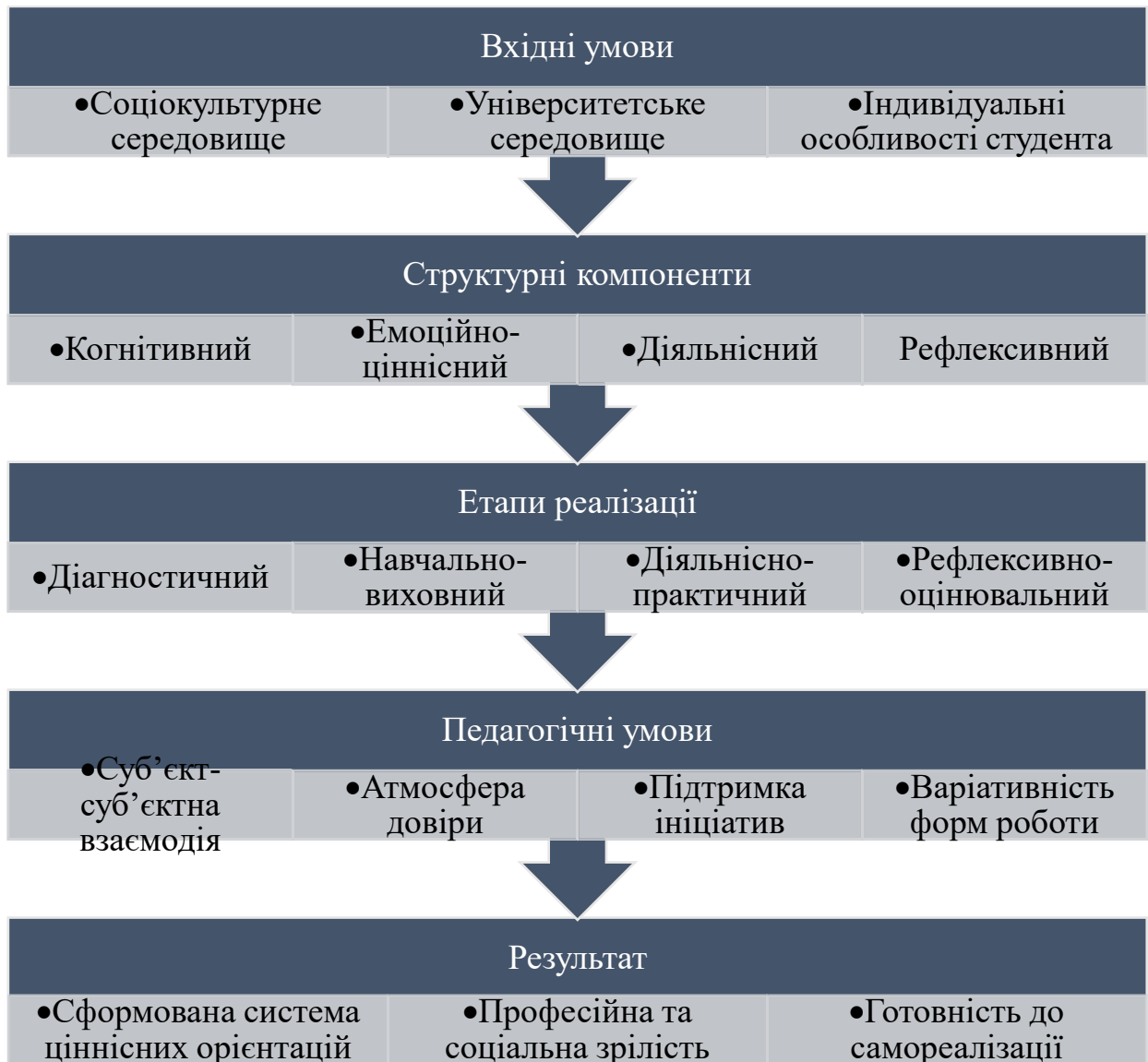

Рис. 3.1. Методика формування ціннісних орієнтацій студентів у процесі університетської освіти

Реалізація методики здійснюється поетапно. Перший етап – діагностичний, під час якого визначається вихідний рівень сформованості ціннісних орієнтацій студентів. Для цього використовуються анкети, опитувальники та інтерв'ю (бесіда), які дозволяють отримати дані про домінуючі пріоритети й мотиваційні установки. Другий етап – навчально-виховний, що передбачає інтеграцію ціннісного змісту у навчальні програми та позааудиторні заходи. Використовуються інтерактивні методи, кейс-стаді, групові проєкти, які дають можливість студентам співвідносити знання з

практикою. Третій етап – діяльнісно-практичний, під час якого студенти залучаються до волонтерських ініціатив, науково-дослідної роботи, участі у студентському самоврядуванні та культурних заходах. Четвертий етап – рефлексивно-оцінювальний, що включає аналіз досягнутих результатів, обговорення труднощів і формування індивідуальних планів подальшого розвитку.

Методика передбачає створення спеціальних педагогічних умов, без яких її реалізація буде неповною. До них належать: суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів і студентів, орієнтація на особистісний розвиток, варіативність освітніх програм, підтримка студентських ініціатив і розвиток рефлексивного мислення. Викладач має виступати фасилітатором, який не лише навчає, а й допомагає студентам осмислити власні цінності, визначити їхню відповідність суспільним нормам і інтегрувати у професійну діяльність. Наявність атмосфери довіри, партнерства і співробітництва є ключовою умовою успішності методики. Підтримка з боку університету проявляється в організації культурних і наукових заходів, які створюють додаткові можливості для практичного засвоєння цінностей.

Практична реалізація методики передбачає використання різноманітних форм і методів роботи. Серед них можна виділити тренінги з розвитку комунікативних навичок, ділові ігри, моделювання соціальних ситуацій, залучення до волонтерських акцій та створення студентських проєктів. Важливим інструментом стають групові дискусії, що дозволяють зіставляти різні позиції та вчать аргументовано відстоювати власні переконання.

Оцінювання ефективності методики здійснюється на основі комплексного підходу, що включає кількісні та якісні показники. До кількісних належать зміни у рівні значущості тих чи інших цінностей, зафіксовані через повторне анкетування та тести. Якісні показники виявляються у здатності студентів аналізувати власні цінності, проявляти соціальну активність, відповідально брати участь у колективній діяльності.

Підсумковий етап оцінювання передбачає не лише фіксацію результатів, а й формування рекомендацій для подальшого вдосконалення методики. Важливо, щоб процес оцінювання також мав виховне значення, допомагаючи студентам усвідомити динаміку власного розвитку.

Універсальність запропонованої методики полягає у можливості її адаптації до різних спеціальностей і освітніх програм. Варіативність дозволяє враховувати особливості професійної підготовки, соціокультурне середовище та індивідуальні потреби студентів. Методика може реалізовуватися як у рамках навчальних дисциплін, так і через позааудиторну діяльність, поєднуючи формальні та неформальні освітні практики. Гнучкість у підходах забезпечує її ефективність навіть за умов швидких суспільних змін. Таким чином, вона виступає інструментом гармонізації особистісного і професійного розвитку студентів, створюючи підґрунтя для їхньої активної участі у громадському житті.

У межах розробленої методики формування ціннісних орієнтацій студентської молоді нами створено тренінгову програму «Цінності сучасного студента: усвідомлення, прийняття, реалізація», яка спрямована на активізацію процесів самопізнання, розвитку моральної рефлексії та формування відповідальної громадянської позиції. Метою тренінгу є створення умов для глибокого осмислення студентами власних життєвих і професійних цінностей, їхнього співвіднесення із соціальними нормами, національними ідеалами та універсальними гуманістичними принципами. Запропонований формат дозволяє поєднати індивідуальну аналітичну роботу з колективними формами взаємодії, що стимулює емоційно-ціннісну активність, формує навички морального вибору та соціальної відповідальності. Тренінг орієнтований на розвиток рефлексивної здатності студентів, підвищення рівня їхньої ціннісної самосвідомості, а також формування стійкої внутрішньої мотивації до особистісного й професійного зростання.

Тренінгова програма включає декілька логічно взаємопов'язаних етапів, які відображають поступовість процесу становлення ціннісних орієнтацій. Перший етап має діагностичний характер і спрямований на виявлення індивідуальних уявлень студентів про життєві цінності, їхній ієрархічний розподіл та рівень усвідомленості власних пріоритетів. Учасники виконують короткі самооцінювальні вправи, аналізують типові життєві ситуації, у яких відображаються моральні вибори, та обговорюють власні позиції у групі. Таке занурення у світ особистісних орієнтирів створює основу для подальшої аналітичної роботи. На цьому етапі особлива увага приділяється розвитку довірливої атмосфери, що забезпечує відкритість, щирість і готовність до саморефлексії.

Другий етап тренінгу має аналітико-інтерактивний характер і спрямований на осмислення зв'язку між індивідуальними цінностями та соціальними нормами. Для активізації групового мислення застосовується метод мозкового штурму, який дає змогу виявити різні бачення моральних дилем і розкрити їх багатогранність. Студенти обговорюють ситуації, пов'язані з етичними проблемами навчання, професійної діяльності, громадянської поведінки. Обговорення супроводжується короткими кейсами, у яких моделюються реальні життєві обставини, що вимагають прийняття моральних рішень. Застосування кейс-методів сприяє розвитку критичного мислення, уміння бачити альтернативи, прогнозувати наслідки власних дій і співвідносити їх із моральними нормами. Робота у малих групах дає змогу порівняти різні підходи до вирішення однієї ситуації, що поглиблює розуміння морального вибору як процесу, який потребує узгодження раціонального й емоційного компонентів.

Третій етап орієнтований на розвиток комунікативно-ціннісної взаємодії, під час якої студенти виконують завдання в парах або малих групах, спрямовані на виявлення спільних і відмінних орієнтацій, формування навичок співпраці, толерантності, емпатії. Завдяки вправам «Дзеркало цінностей», «Мої межі вибору», «Цінності у дії» учасники вчаться

аналізувати власну поведінку, визначати суперечності між проголошеними принципами та реальними діями, а також усвідомлювати, як особистісні установки впливають на ставлення до інших. Групова дискусія після кожної вправи сприяє переходу від індивідуального усвідомлення до колективного аналізу, що забезпечує інтеграцію ціннісного досвіду через міжособистісну взаємодію. У такий спосіб тренінг створює простір для розвитку морального діалогу та взаємного збагачення духовного досвіду.

Четвертий етап передбачає практичну апробацію засвоєних цінностей у вигляді рольових ігор, симуляцій соціальних ситуацій і мікропроектів. Студенти об'єднуються у групи, розробляють і презентують власні соціальні ініціативи, пов'язані з волонтерством, екологічною свідомістю, громадянською активністю, підтримкою студентського самоврядування. Така діяльність дає можливість перевести абстрактні цінності у практичну площину, відчути відповідальність за спільний результат і усвідомити значення колективної дії як прояву ціннісної зрілості. У процесі підготовки й реалізації мініпроектів активізується дослідницька, творча та соціальна активність студентів, що розширює межі освітнього середовища та підсилює практичний вимір методики.

П'ятий етап має рефлексивно-аналітичний характер і завершує тренінгову програму. Студенти аналізують власні зміни у сприйнятті цінностей, визначають ті орієнтири, які стали для них провідними, і формулюють особистісні плани саморозвитку. Рефлексивні вправи «Моє ціннісне зростання», «Мій код честі» та «Мої життєві принципи» допомагають учасникам усвідомити внутрішні зміни та інтегрувати набуті знання у систему особистісних переконань. Обговорення підсумків тренінгу відбувається у формі колективного кола, де кожен учасник має можливість поділитися враженнями, відзначити власні досягнення й окреслити напрями подальшої роботи над собою.

Тренінг включає поєднання когнітивного, емоційно-ціннісного, діяльнісного та рефлексивного компонентів, які взаємодіють між собою у

процесі роботи. Когнітивна складова реалізується через інформування студентів про природу цінностей, їх соціальне та культурне значення. Емоційно-ціннісний аспект виявляється у створенні умов для емоційного переживання й усвідомлення моральних ситуацій. Діяльнісний компонент втілюється у групових завданнях, проєктах і рольових вправах, де студенти практично застосовують набуті знання, а рефлексивний – у самоспостереженні, аналізі власних рішень і формуванні внутрішньої готовності діяти відповідально. Гармонійна взаємодія цих компонентів забезпечує глибину засвоєння моральних принципів і сприяє формуванню цілісної ціннісної позиції особистості.

Розроблений тренінг, зміст якого структурно подано у таблиці 3.1., виступає інтегративним елементом методики формування ціннісних орієнтацій студентів і може бути використаний у практиці психологічного супроводу, виховної та освітньої роботи університету. Його структура є гнучкою і дозволяє адаптувати зміст відповідно до специфіки факультету, напряму підготовки чи рівня ціннісної зрілості студентів. Такий формат забезпечує не лише засвоєння знань про цінності, а й формування внутрішньої готовності діяти згідно з ними, що є найвищим рівнем аксіологічного розвитку.

Таблиця 3.1.

Зміст тренінгу «Цінності сучасного студента: усвідомлення, прийняття, реалізація»

Етап	Назва етапу	Мета етапу	Зміст роботи / методичні прийоми	Форми організації	Очікувані результати
I	Діагностично-мотиваційний	Визначення індивідуальних уявлень студентів про життєві цінності, формування мотивації до самопізнання	Анкетування, вправи на самооцінку («Мої життєві орієнтири»), обговорення моральних дилем; створення атмосфери довіри	Індивідуальна робота, групова бесіда	Усвідомлення особистісних цінностей, поява інтересу до теми самопізнання

II	Аналітико-інтерактивний	Осмислення взаємозв'язку між особистими цінностями та соціальними нормами	Мозковий штурм, аналіз кейсів, групові дискусії щодо моральних ситуацій («Вибір у складних умовах»)	Робота в малих групах, інтерактивна дискусія	Формування здатності аргументувати позицію, розвиток критичного мислення
III	Комунікативно-ціннісний	Розвиток умінь співпраці, толерантності, взаєморозуміння; інтеграція цінностей у міжособистісну взаємодію	Вправи «Дзеркало цінностей», «Мої межі вибору», обговорення у парах; рольові діалоги	Робота в парах, мікрогрупах	Усвідомлення значення емпатії, довіри, поваги до цінностей інших
IV	Практично-діяльнісний	Перенесення засвоєних цінностей у практичну діяльність; формування громадянської активності	Розроблення мініпроектів («Я і суспільство»), рольові ігри, моделювання соціальних ситуацій, підготовка соціальних ініціатив	Колективна робота, презентації	Формування навичок моральної поведінки, соціальної відповідальності, командної взаємодії
V	Рефлексивно-аналітичний	Узагальнення набутого досвіду, усвідомлення особистісних змін, формування планів саморозвитку	Рефлексивні вправи («Мій код честі», «Моє ціннісне зростання»), колективне обговорення, самоаналіз	Колективне коло, індивідуальна рефлексія	Поглиблення самосвідомості, формування цілісної системи життєвих орієнтирів

Узагальнюючи результати впровадження розробленого тренінгу «Цінності сучасного студента: усвідомлення, прийняття, реалізація», можна стверджувати, що його зміст і структура сприяють цілісному розвитку особистості студента, поєднуючи когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний та рефлексивний компоненти формування ціннісної сфери. Тренінг забезпечує перехід від теоретичного усвідомлення понять до практичного засвоєння моральних норм, створює умови для особистісного самопізнання, переосмислення життєвих орієнтирів та їх інтеграції у власну систему світогляду. Завдяки поєднанню аналітичних і творчих форм роботи,

використанню кейс-методів, мозкових штурмів, парних і групових завдань, студенти отримують можливість проявити інтелектуальну активність, навчитися співпраці, розвинути навички морального вибору та соціальної відповідальності.

Застосування тренінгу сприятиме підвищенню рівня рефлексивності, здатності студентів усвідомлювати власні переконання, формулювати життєві принципи та діяти у відповідності з ними. Під час виконання практичних і рольових завдань формується готовність до колективної діяльності, зростає рівень довіри, толерантності та поваги до цінностей інших. Важливо, що учасники тренінгу демонструють зміни не лише у вербальній сфері – уявленнях і судженнях, а й у поведінкових аспектах: зростає схильність до прояву ініціативи, волонтерської участі, відповідального ставлення до навчання та соціального середовища.

Запропонована тренінгова програма може бути ефективним інструментом педагогічної роботи у закладах вищої освіти, оскільки забезпечує гармонійне поєднання навчальної, виховної та соціально-практичної діяльності. Її гнучкість дозволяє адаптувати зміст до особливостей студентських колективів різних спеціальностей, підтримуючи актуальність формування гуманістичних, громадянських та духовно-моральних цінностей. Використання такої форми педагогічного впливу сприяє становленню зрілої, відповідальної, морально стійкої особистості, здатної до саморозвитку, соціального служіння та активної участі в житті суспільства.

Висновки до третього розділу

Узагальнення результатів дослідження дозволило виділити педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування ціннісних орієнтацій студентської молоді, а саме: суб'єкт-суб'єктну взаємодію між викладачами та студентами, яка створює основу для партнерства й моральної

відповідальності; аксіологічну насиченість змісту освіти, що забезпечує інтеграцію гуманістичних, громадянських і професійних цінностей у навчальний процес; варіативність форм навчальної та позааудиторної активності, яка стимулює практичну реалізацію орієнтацій через участь у соціально значущих видах діяльності; а також розвиток рефлексивної культури, що сприяє усвідомленню й внутрішньому прийняттю цінностей. Сукупне функціонування цих умов формує освітнє середовище університету як простір становлення морально відповідальної, соціально активної та професійно зрілої особистості.

Підкреслено значення індивідуального підходу, створення сприятливого психологічного клімату та залучення студентів до організації власної освітньої траєкторії як чинників розвитку їх аксіологічної зрілості.

На основі теоретичних положень і результатів емпіричного дослідження розроблено методику формування ціннісних орієнтацій у студентів, що поєднує аналітичні, інтерактивні та рефлексивні методи навчання. Методика передбачає використання таких активних форм роботи, як дискусії, аналіз ситуацій морального вибору, парні та групові завдання, мозкові штурми, тренінгові елементи, що сприяють усвідомленню власних переконань, розвитку емпатії, формуванню відповідальної громадянської позиції.

З метою практичної реалізації окреслених педагогічних умов нами запропоновано тренінг «Цінності сучасного студента: усвідомлення, прийняття, реалізація», спрямований на розвиток рефлексивного мислення, формування здатності до морального вибору, підвищення рівня соціальної відповідальності та самоповаги студентів. Його структура включає комплекс вправ для роботи в парах і малих групах, кейс-методи, ситуаційні завдання, елементи арттерапії та інтерактивні дискусії. Тренінг орієнтований на активну позицію учасників, сприяє формуванню у них уміння аналізувати власні дії й поведінкові установки крізь призму загальнолюдських і професійних цінностей.

Отже, ефективне формування ціннісних орієнтацій студентської молоді можливе лише за умов цілісного педагогічного підходу, який поєднує теоретичну підготовку, особистісно-розвивальну взаємодію та практичне закріплення набутого досвіду через участь у соціально-педагогічних програмах.

ВИСНОВКИ

Проаналізовано науково-педагогічні джерела з проблеми ціннісних орієнтацій та визначено їх сутність, структуру й основні чинники формування у студентському віці. У ході аналізу було з'ясовано, що поняття «ціннісні орієнтації» розглядається науковцями як інтегративне утворення, яке визначає внутрішню ієрархію пріоритетів особистості та відображає її ставлення до ключових сфер життя. Встановлено, що цінності студентської молоді мають багатовимірний характер і охоплюють як особистісно-сімейні, так і соціально-громадянські, професійні та духовні пріоритети. Значну увагу в літературі приділено аксіологічному підходу, який розглядає освітній процес як механізм не лише передачі знань, а й формування морально-світоглядних орієнтирів. Було виокремлено низку чинників, які впливають на становлення цінностей у студентському віці: соціокультурні умови, особистісні потреби, специфіка професійної підготовки та характер міжособистісних відносин. У результаті узагальнення літературних джерел підтверджено, що саме студентський період є сенситивним для становлення ціннісної системи, адже у цей час відбувається процес пошуку життєвого сенсу та формування стійкої системи переконань.

Досліджено особливості формування ціннісних орієнтацій студентів у навчально-виховному процесі університету. Було встановлено, що університет виступає важливим соціальним середовищем, яке поєднує в собі когнітивні, виховні та культурні впливи. Саме у закладі вищої освіти молодь стикається з необхідністю вибудовувати власні життєві орієнтири, співвідносити їх із суспільними очікуваннями та освітніми завданнями. Аналіз дозволив визначити, що значний вплив на формування цінностей здійснюють не лише навчальні дисципліни, а й особистість викладачів, стиль взаємодії у студентських колективах, а також участь у студентському самоврядуванні, волонтерських ініціативах, культурних і спортивних заходах. Було виявлено, що студенти схильні інтегрувати університетські

цінності у власний світогляд за умови, якщо вони мають можливість активно брати участь у соціально значущій діяльності. Університет виступає простором інтеграції професійних, громадянських та моральних орієнтирів, які надалі визначають життєву траєкторію випускників.

Розроблено методику діагностики ціннісних орієнтацій та здійснено емпіричне дослідження рівня їх сформованості у студентів гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України. Емпіричне дослідження було спрямоване на вивчення значущості базових життєвих орієнтирів, впливу університетського середовища, динаміки зміни цінностей протягом навчання, рівня рефлексії та здатність до прогнозування власного ціннісного розвитку. Результати дослідження показали, що серед найважливіших для студентів орієнтирів домінують сім'я, дружба, здоров'я, освіта та професійна самореалізація. Водночас значна частина респондентів високо оцінила роль університету у формуванні соціальних і громадянських цінностей, а також духовно-моральних орієнтацій.

Водночас відзначено зростання уваги до соціально-громадянських та духовно-моральних цінностей, зокрема у студентів старших курсів, що підтверджує позитивну динаміку розвитку суспільно важливих орієнтирів у процесі навчання. Виявлено збереження балансу між особистісними потребами та прагненням до суспільної активності, що є показником гармонійного становлення ціннісної сфери майбутніх фахівців.

Обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування ціннісних орієнтацій у студентському середовищі. До ключових умов віднесено створення гуманістично орієнтованого освітнього простору, у якому педагогічна взаємодія ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних засадах, довірі, діалогічності та партнерстві між викладачами й студентами. Інтеграція навчально-пізнавальної та виховної роботи забезпечує перенесення гуманістичних і суспільно значущих смислів у процес професійної підготовки, що сприяє усвідомленому засвоєнню моральних орієнтирів. Стимулювання участі студентів у соціально значущих видах

діяльності (студентське самоврядування, громадські ініціативи, волонтерство) сприяє виробленню почуття відповідальності, емпатії та громадянської активності. Організація рефлексивної діяльності забезпечує усвідомлення студентами власних ціннісних змін, формує здатність до морального самовизначення й оцінювання відповідності особистісних орієнтирів суспільним очікуванням. Комплексна реалізація зазначених педагогічних умов сприяє становленню зрілої, внутрішньо вмотивованої та соціально відповідальної системи цінностей у студентській молоді.

Розроблено методику реалізації процесу формування ціннісних орієнтацій у закладах вищої освіти, яка передбачає чотири взаємопов'язані етапи: діагностичний, навчально-виховний, діяльнісно-практичний і рефлексивно-оцінювальний. Кожен етап спрямований на забезпечення цілісності процесу, де теоретичне усвідомлення цінностей доповнюється практичною діяльністю та глибинною особистісною рефлексією. У запропонованій методиці наголошується на важливості інтеграції виховного аспекту у зміст навчальних дисциплін, використанні інтерактивних методів, підтримці студентських об'єднань і волонтерських ініціатив. Запропонована методика створює умови для формування гармонійної системи ціннісних орієнтацій, де поєднуються професійні, соціальні, духовно-моральні та особистісні пріоритети. Практична реалізація методики здатна забезпечити виховання соціально активної та відповідальної особистості, готової до професійної й громадянської самореалізації. У межах розробленої методики запропоновано тренінгову програму «Цінності сучасного студента: усвідомлення, прийняття, реалізація», яка спрямована на розвиток здатності студентів до осмислення власних життєвих орієнтирів, їх емоційного прийняття та практичної реалізації в освітньому й соціальному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер С. О. Класифікація цінностей та ціннісно-сміслових орієнтацій особистості. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14. Т. 1. С. 18-22.
2. Балагура О. Глобалізація морально-духовних цінностей в освітньому просторі. *Вища школа*. 2013. № 8. С. 89–94
3. Балакірева О. С. Формування соціальної відповідальності у студентів-менеджерів у технічному університеті. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2013. № 2. С. 69-70.
4. Берегова Н. П., Джигун Л. М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій особистості юнацького віку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. № 3. С. 54-58.
5. Біденко Є. Діалектика становлення аксіологічної платформи особистості в педагогічному процесі. *Вища освіта України*. 2020. № 3. С. 72–78
6. Білозерська С. І. Ціннісні орієнтації як складник професійного іміджу майбутнього педагога. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Вип. № 6. 2021. С. 70-75
7. Блискун О. Дослідження проблем сучасної молоді: соціологічні та психологічні аспекти. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. ІХ, Випуск 13, 2020. С. 26-37.
8. Бліхар М.П. Духовні цінності студентської молоді у сучасному українському суспільстві : дис. ... канд. соціол. н. Львів, 2018. 271 с.
9. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національнопатріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

10. Вдовиченко Р., Михальченко Н. Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді через компетентнісний підхід у вихованні особистості. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. № 2 (65), 2019, С. 47-51.
11. Вікторова Л. Національно-патріотичне виховання студентської молоді засобами освітнього процесу у вимірах сучасності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, (2), 2022. С. 221–227.
12. Вознюк О. М. Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій як чинник національного виховання учнівської молоді. *Часопис Київського гуманітарного університету*. 2017. № 4. С. 88–92.
13. Воробйова О. М. Формування важливих ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 918-920.
14. Воробйова О. М. Формування важливих ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 918-920.
15. Ганчева В, Лященко Т. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді. *Нові технології навчання*. 2021, №95 С. 3-20.
16. Гринжевський М. В., Станіславенко Л. О. Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді у процесі професійної підготовки. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2022. № 4 (81). С. 45–53.
17. Гріньова О. М. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій особистості в пізньому юнацькому віці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2018. № 6. С. 9–13.

18. Журба К. Сучасні концепції та програми, орієнтовані на виховання цінностей. *Управління освітою*. 2019. № 5, травень. С. 46–49.
19. Запека Я.Г. Особливості ціннісних профілів студентів з різними мотиваційними установками. *Габітус*. 2020. Вип. 12. Т. 2. С. 127–132
20. Кавалеров А. А. Ціннісні орієнтації особистості у духовній культурі. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.03. Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. 1996. 18 с.
21. Каламаж Р. В. Процесуально-змістові аспекти Я-концепції особистості. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2019. № 16.
22. Калошин В.Ф. Загальнолюдські цінності в освіті. *Управління школою*. 2019. № 4/6. С. 41–49
23. Кислинська Д. М., Мілорадова Н. Е. Цінності та ціннісні орієнтації в психологічних теоріях. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. 2016. № 53. С. 64- 73.
24. Кислинська, Д. М. Ціннісні орієнтації: теоретичний огляд. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2015. Вип. 18. С. 89-97.
25. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. 2018. № 4. С. 28–33.
26. Котлова Л.О. Ціннісні орієнтації у професійній спрямованості студентів. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Вип. 21. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ ім. .М. П. Драгоманова, 2012. С.142 – 147.
27. Кузницька І. Ціннісні орієнтації дітей молодшого шкільного віку: особливості формування у процесі педагогічної взаємодії. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи : матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*, м. Київ, 18 квіт. 2019 р. Київ : Фенікс, 2019. С. 176-178

28. Кульчицький В. І. Проблема рідномовної компетенції в структурі духовно-практичної діяльності особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. № 59. С. 68–71

29. Лавренко О.В. Морально-ціннісні орієнтації економічної соціалізації студентської молоді. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2017. Т. 1. Вип. 46. С. 45–51

30. Мазур Т., Дружиніна О. Процес формування ціннісних орієнтацій підлітків. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 42 (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 4-5 листопада 2022 р.)* в 2 т. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 158-160.

31. Марчук В. В., Цвид-Гром О. П., Рейда О. А. Фундаментальні характеристики ціннісних орієнтацій студентів аграріїв. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 59. Т. 2. С. 290-295

32. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Серія: Соціологія. 2013. Вип. 213, Т. 225. С. 27-30.

33. Мельничук М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій юнаків з різним рівнем саморегуляції. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 12 (88). С. 283–287.

34. Мельничук М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій юнаків з різним рівнем саморегуляції. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 12 (88). С. 283–287.

35. Михайлишин У.Б. Соціально-психологічні особливості системи ціннісних орієнтацій студентської молоді: до постановки проблеми. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2016. Т. 1. Вип. 45. С. 133–136

36. Молодь України – 2017: результати соціологічного дослідження. Тернопіль : ТОВ «Терно-граф», 2017. 72 с.

37. Огінська Р. Т. Система цінностей студентської молоді в умовах трансформації суспільства. *Соціально-гуманітарний вісник*. Вип.№ 20-21. 2018. С. 37-40
38. Основи філософії : навчальний посібник / за. ред. М.Ф. Шмиголя. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 412 с.
39. Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 2 червня 2017 р.*, Київ: 2017. 153 с.
40. Панчук Н. П. Ціннісні орієнтації як системоутворюючий фактор соціально активної позиції майбутнього фахівця. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 21. С. 542–551.
41. Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 5–6 квітня 2019 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. 160 с.
42. Петров А.О., Пріснякова Л.М. Ціннісні орієнтації особистості. *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції ВВПЗ ДГУ*, 2022. С. 99-102
43. Подолянчук Д.С. Чинники формування ціннісних орієнтацій студентів, які беруть участь у волонтерському русі. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. С. 168–172.
44. Почути один одного : рекомендаційний покажчик / уклад. Н. Романюк, О. Іоаніді. відп. за вип. Г. Брагарник ЦБС Поділ. р-ну м. Києва, центр. район. б-ка ім. І. Франка. Київ, 2019. 42 с.
45. Савенко О. Ціннісні орієнтації у сучасній науковій думці. Збірник матеріалів. Вип. № 2. 2022. С. 84-86
46. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
47. Сопівник І., Мацола В. Моніторинг ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Освітній простір України*. Вип. №16. 2019. С. 181-186.

48. *Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в сучасних умовах комунікації: досвід, проблеми, перспективи: збір. мат. конф./*голова редкол. Удалова О. А., члени редкол. Буянова Г. В., Ватагіна В.В., Ївженко Ю. В., Похресник А. К. Дніпро: Видавництво «ЖУРФОНД», 2019. 452 с
49. Стеблюк С. В. *Формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах університету.: зб. наук. пр. /*редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 93. С.53-57
50. Субашкевич І. Р. *Формування ціннісно-сислової сфери студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій: практич. посіб.* Львів : Растр-7, 2016. 60 с.
51. *Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах /* авт. колектив: М.І. Михальченко (керівник) та ін. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. 336 с.
52. Ткачук Л.В., Остополець І.Ю. Особливості ціннісних життєвих орієнтацій сучасної студентської молоді. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки.* 2023, С. 34-40.
53. Турчик І.Х, Мацола Н.П. Особливості формування ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх учителів. *Загальна педагогіка та історія педагогіки.* Вип. 11. Т. 3. 2019. С. 12-15.
54. Хоменко К. В. Теоретичний аналіз розвитку наукових уявлень проблеми цінностей особистості. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова.* 2015. № 3. С. 109-119.
55. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента. *Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: матеріали Міжнар. наук. – практич. конф., м.Київ, 5-6 квітня 2019 р.* Київ, 2019. С. 17–21.
56. Цінності української молоді: результати соціологічного дослідження. Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2016. 91 с.

57. Шолох О. Формування морально-духовних цінностей майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 6 (35). 2018. С. 217-229.
58. Щербань А. Д. Ціннісні орієнтації особистості та їх класифікація. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2014. № 64. С. 194-198.
59. Язловецька О. Соціалізація та виховання студентської молоді у ВНЗ. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки*. 2012. Вип. 107(2). С. 260-270
60. Gamage K. A. A., Dehideniya D. M. S. C. P. K., Ekanayake S. Y. The Role of Personal Values in Learning Approaches and Student Achievements. *Behavioral Sciences*. 2021. Vol. 11, No. 7. P. 102.
61. Hitlin S., Vaisey S. The New Sociology of Morality. *Annual Review of Sociology*. 2023. Vol. 49. P. 111–133.
62. Lohbeck A., Schmitt M., Schallies E. Assessing Value Beliefs among University Students: Validation of the Value Beliefs Questionnaire for University Students (VBQU). *Personality and Individual Differences*. 2021. Vol. 179
63. Roccas S., Sagiv L. Personal Values and Behavior: Taking the Cultural Context into Account. *Social and Personality Psychology Compass*. 2022. Vol. 16, No. 8

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді

Мета: з'ясувати структуру, домінантні напрями та особливості формування ціннісних орієнтацій студентів в умовах університетської освіти.

Інструкція: анкета анонімна. Відповідайте широко. У разі використання шкали оцінки – оберіть число, яке найточніше відображає Вашу думку.

1. Загальна інформація (соціально-демографічний блок)

1. Вік: _____
2. Стать: Чоловіча Жіноча Інше
3. Спеціальність / Факультет: _____
4. Курс навчання: 1 2 3 4 Магістратура
1. Чи берете участь у студентських організаціях, клубах або гуртках університету? Так Ні
2. Чи маєте досвід волонтерської або громадської діяльності? Так Ні

2. Оцінка значущості цінностей

Інструкція: Оцініть кожну цінність за шкалою від 1 до 5, де:

1 – зовсім не важливо. 5 – дуже важливо

№ Цінність	1	2	3	4	5
1 Сім'я та близькі стосунки	☐	☐	☐	☐	☐
2 Дружба	☐	☐	☐	☐	☐
3 Здоров'я	☐	☐	☐	☐	☐
4 Освіта і знання	☐	☐	☐	☐	☐
5 Професійна самореалізація	☐	☐	☐	☐	☐
6 Матеріальне благополуччя	☐	☐	☐	☐	☐

№ Цінність	1	2	3	4	5
7 Свобода і незалежність	☐	☐	☐	☐	☐
8 Патріотизм та активна громадянська позиція	☐	☐	☐	☐	☐
9 Духовний та моральний розвиток	☐	☐	☐	☐	☐
10 Екологічна відповідальність і турбота про довкілля	☐	☐	☐	☐	☐
11 Активна участь у студентському житті університету	☐	☐	☐	☐	☐
12 Участь у волонтерських або соціальних проєктах	☐	☐	☐	☐	☐

3. Роль університетського середовища у формуванні ціннісних орієнтацій

Оцініть за шкалою від 1 до 5 (1 – зовсім не впливає, 5 – дуже сильно впливає):

1. Викладачі та їхня особиста позиція
2. Навчальні дисципліни (зміст курсів, методи навчання)
3. Атмосфера в академічній групі / на факультеті
4. Участь у студентському самоврядуванні
5. Участь у культурних і спортивних заходах університету
6. Участь у наукових гуртках / конференціях
7. Університетські цінності та традиції
8. Приклади старших студентів, випускників

4. Динаміка формування цінностей (процес)

1. Чи змінилися Ваші життєві цінності від моменту вступу до університету?
 - Так, суттєво
 - Так, частково
 - Майже не змінилися
 - Зовсім не змінилися
2. Якщо так, то у якому напрямі? (можна обрати кілька варіантів):
 - Більше уваги приділяю освіті та професії
 - Зросла цінність дружби та соціальних зв'язків

- Зросла цінність громадянської активності, волонтерства
 - Зросла увага до морально-духовного розвитку
 - Зросла увага до матеріальних цінностей
 - Інше: _____
3. Що найбільше вплинуло на зміни у Ваших ціннісних орієнтаціях під час навчання?

(відкрите запитання)

5. Рефлексія (самооцінка впливу університету)

1. Якою мірою Ви вважаєте, що університет сприяє формуванню у студентів:

- професійних цінностей
- соціальних і громадянських цінностей
- духовно-моральних цінностей
- особистісних цінностей (сім'я, здоров'я, дружба)

(шкала від 1 до 5 для кожного)

2. На Вашу думку, що університет міг би зробити краще для формування цінностей студентів?

(відкрите запитання)

6. Орієнтовно-прогностичний компонент (бачення майбутнього, цінності як орієнтири)

1. Які цінності, на Вашу думку, будуть для Вас найважливішими через 5–10 років?

2. Наскільки Ваші нинішні цінності впливають на вибір майбутньої професії та життєвої траєкторії?

1 – зовсім не впливають 2 3 4 5 – дуже сильно впливають

3. Чи співвідносите Ви свої особисті цінності з майбутнім України/суспільства?

Так Частково Ні

7. Емоційно-вольовий компонент (ставлення, внутрішня стійкість)

1. Чи готові Ви відстоювати власні цінності у складних життєвих ситуаціях?
 1 – зовсім не готовий(а) 2 3 4 5 – повністю готовий(а)
2. Які цінності викликають у Вас найбільший емоційний відгук, гордість або натхнення?
(відкрите запитання)
3. Чи були випадки, коли Ви відмовлялися від певних дій через суперечність із власними переконаннями?
 Так Ні

Таким чином:

- **Блок 2** → мотиваційно-ціннісний.
- **Блоки 3–5** → середовище + динаміка + рефлексія.
- **Блок 6** → орієнтовно-прогностичний.
- **Блок 7** → емоційно-вольовий.
- **Блоки 1 і частково 4–5** → поведінковий.